

HEINAŁ OSWIATOWY

NR 6-7/194
2020

Miesięcznik Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli
www.mcdn.edu.pl

Ukazuje się od 1992 r.

ISSN 1233-7609

Rok 2020 Rokiem
Bitwy Warszawskiej

Wychowanie do wartości

Od redakcji

Zagadnienia oświatowo-edukacyjne

Maciej Zakrzewski

Wielkie zwycięstwo, wielka porażka 3

Agnieszka Nocoń

Wychowanie do wartości poprzez kształtowanie postaw patriotycznych u dzieci w wieku przedszkolnym 7

Wojciech Papaj

Rzecz wspólna – wychowanie patriotyczne i obywatelskie w szkole podstawowej 9

Wanda Matras-Mastalerz

Literackie drogowskazy w edukacji patriotycznej i obywatelskiej 11

Kamil Stasiak

Rola muzeów w edukacji patriotycznej 14

Anna Kaszyk-Górska

Lekcja muzealna jako sposób na kształtowanie postawy patriotycznej 16

Marzena Sula-Matuszkiewicz

Pomysł na „Bitwę Warszawską 1920” 19

Co nowego w edukacji

Małgorzata Jaśko

Czas pandemii – czas nauki. Szkoła w okresie zmiany edukacyjnej 21

Danuta Sterna

Jak zwiększyć zaangażowanie uczniów w zdalne uczenie się? 26

Z naszych doświadczeń – przykłady dobrej praktyki

Beata Ciepły, Marta Janeczek

Zostawić po sobie ślad... 27

Renata Zawistowska

Szkolna inscenizacja Bitwy Warszawskiej 1920 roku 31

Recenzje

Małgorzata Kaliszewska

W stronę odzyskiwania dziedzictwa pedagogicznego 32

Informacje i komunikaty

Sieci współpracy i samokształcenia MCDN oraz inne formy wsparcia dedykowane pracy zdalnej 34

Szkolenia zespołów nauczycieli w oparciu o aplikację MS Teams 35

Miesięcznik „Hejnał Oświatowy” można otrzymać w siedzibach Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli: MCDN Ośrodek w Krakowie, ul. Garbarska 1; MCDN Ośrodek w Nowym Sączu, ul. Jagiellońska 61; MCDN Ośrodek w Oświęcimiu, ul. Bema 4; MCDN Ośrodek w Tarnowie, ul. Nowy Świat 30.

Okladka: Szkolna inscenizacja Bitwy Warszawskiej 1920 roku, ZSOMS im. M. Kopernika w Krakowie, fot. S. Kopeć/MCDN

Wydawca:

Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli

Rada Wydawnicza:

dr Łukasz Cieślak (przewodniczący, dyrektor MCDN), Małgorzata Dutka-Mucha, Zygmunt Fryczek, Barbara Ledwoń, Ewa Sojat

Rada Redakcyjna:

prof. dr hab. Stanisław Palka (przewodniczący) – UJ, dr hab. Krystyna Ablewicz prof. UJ, dr hab. Władysław Błasiak prof. UP, SWPW, Lech Gawryłow – OKE w Krakowie, dr Krzysztof Gerc – UJ, dr hab. Jolanta Karbownik prof. Ignatianum, dr Iwona Ocetkiewicz – UP, dr hab. Teresa Olearczyk prof. KA, prof. dr hab. Marian Śnieżyński – UPJP2

Redaguje zespół w składzie:

Daria Grodzka (redaktor naczelna), dr hab. Małgorzata Kaliszewska prof. UJK, Joanna Peter (OKE w Krakowie), Marzena Sula-Matuszkiewicz (PBW w Krakowie), Halina Wesołowska (wice-dyrektor MCDN), Sylwester Kopeć (sekretarz redakcji) oraz zespół nauczycieli konsultantów MCDN: dr Ilona Dudzik-Garstka, dr Małgorzata Jaśko, Mariola Kozak, Wojciech Papaj

Redaktor naczelna:

Daria Grodzka
tel.: (12) 61 71 111; fax: (12) 623 77 41
d.grodzka@mcdn.edu.pl

Adres redakcji:

Redakcja „Hejnał Oświatowy”
ul. Lubelska 23 (MCDN)
30-003 Kraków
tel.: 12 61 71 111; fax: 12 623 77 41
http://hejnaloswiatowy.mcdn.edu.pl/

Opracowanie materiałów i korekta:

Anna Róża Płatek

Warunki przyjmowania materiałów:

Materiały do publikacji należy przesyłać na adres redaktor naczelnej: d.grodzka@mcdn.edu.pl
Tekst: o objętości do 10 tys. znaków ze spacjami, format Word for Windows, czcionka Times New Roman; rozmiar czcionki 12; odstęp wiersza 1,5; wymagane tytuł i krótkie wprowadzenie – lead; krótka informacja o autorze; przypisy i bibliografia zamieszczone pod tekstem.

Redakcja zastrzega sobie prawo do redakcji i dokonywania zmian formalnych w artykułach. Redakcja nie zwraca nadesłanych materiałów oraz zastrzega sobie odmowę publikacji materiału bez podania przyczyny.

Przedruk materiałów publikowanych w „Hejnal Oświatowy” bez zgody wydawcy jest zabroniony. Zakaz nie dotyczy cytowania publikacji z powołaniem na źródło. Czasopismo ukazuje się w wersji papierowej (wersja pierwotna) oraz on-line.

Nakład 1000 egzemplarzy

Skład i druk: Firma Usługowo-Handlowa „SZMYDT”

ISSN 1233-7609

Od redakcji

Szanowni
Czytelnicy

W ubiegłym roku Sejm Rzeczypospolitej Polskiej ustanowił patronaty na rok 2020. Uhonorowani zostali: św. Jan Paweł II, hetman Stanisław Żółkiewski, Roman Ingarden i Leopold Tyrmand. 2020 rok to także rok Bitwy Warszawskiej 1920 roku i Zaślubin Polski z morzem w Pucku w jej 100. rocznicę. Święty Jan Paweł II podczas wizyty w Radzyminie, w 1999 roku, podkreślił: „Ciągłe żywa jest w naszych sercach pamięć o Bitwie Warszawskiej, jaka miała miejsce w tej okolicy w miesiącu sierpniu 1920 roku. Było to wielkie zwycięstwo wojsk polskich, tak wielkie, że nie dało się go wytłumaczyć w sposób czysto naturalny i dlatego zostało nazwane »Cudem nad Wisłą«.

(...) Myśl nasza kieruje się dzisiaj ku tym wszystkim, którzy pod Radzyminem i w wielu innych miejscach tej historycznej bitwy oddali swoje życie, broniąc Ojczyzny i jej zagrożonej wolności. Myślimy o żołnierzach, oficerach. Myślimy o Wodzu, o wszystkich, którym zawdzięczamy to zwycięstwo po ludzku (...).” W bieżącym numerze „Hejnału Oświatowego” autorzy tekstów przypominają tamte wydarzenia, a także poruszają zagadnienia związane z wychowaniem do wartości poprzez kształtowanie postaw patriotycznych i obywatelskich dzieci i młodzieży.

Ponadto w tym wydaniu kontynuujemy cykl tekstów poświęconych edukacji na odległość. W obecnej sytuacji związanej z pandemią nauczanie online, uważane do tej pory jako alternatywne, wysuwa się na plan pierwszy. Autorzy artykułów dzielą się z Państwem inspirującymi pomysłami i pokazują, że w sposób zdalny prowadzić można również zajęcia wychowania fizycznego. Miłej lektury!

Daria Grodzka
redaktor naczelna

Wielkie zwycięstwo,
wielka porażka

dr Maciej Zakrzewski

Wielkie zwycięstwo warszawskie ocaliło niepodległość Polski, jednak bezpośrednie zagrożenie stolicy latem było *de facto* końcem ambitnego programu federacyjnego Józefa Piłsudskiego.

Rok 1920 w naszej pamięci nieodłącznie związany jest ze wspomnieniem znakomitej Bitwy Warszawskiej, ostatniego wielkiego zwycięstwa wojska polskiego. Dramatyczny i efektywny przebieg tych zmagania powoduje, iż często spoglądamy na tamte wydarzenia przez pryzmat jednego sukcesu. Jednak trzeba pamiętać, że zwycięstwo w sierpniu 1920 roku było częścią szerszych procesów politycznych. **Rok 1920 to czas zmagania polsko-bolszewickich nie tylko o niepodległość Rzeczypospolitej, ale także, o czym zapominamy, Ukrainy.** To moment walki o kształt i losy wschodniej części kontynentu, ale także, co pokazał czas, walka o przyszłość całej Europy.

Bitwa Warszawska miała charakter obronny, wróg został odparty. To jednak często przesłania nam rozmach ówczesnych planów Piłsudskiego, który w realizacji planów federacyjnych nie tylko borykał się z wrogiem zewnętrznym, ale także z niezrozumieniem rodaków.

Polska, ale jaka?

Proces odzyskiwania przez Polskę niepodległości i budowania granic odbywał się podług dwóch wykluczających się koncepcji. Być może nie ma lepszego wydarzenia symbolizującego to rozdarcie, jak przypadkowe spotkanie Romana Dmowskiego i Józefa Piłsudskiego w Tokio w 1904 roku. Obaj przybyli do stolicy Japonii z chęcią służenia sprawie polskiej, jednak całkowicie odmiennie postrzegano tę służbę. Piłsudski pragnął wciągnąć Japonię w sojusz z polskim powstaniem, Dmowski nie chciał dopuścić do wybuchu powstania. Całonocna rozmowa Piłsudskiego i Dmowskiego nie przyniosła porozumienia, ale zapewne

była jedną z najciekawszych dyskusji toczonych w dziejach Polski.

Roman Dmowski, przywódca polskiego nacjonalizmu, dostrzegł wagę czynnika etnicznego jako fundamentu siły państwa. Przypatrując się sytuacji Polaków w czasie zaborów, sformułował dwa wnioski. Po pierwsze, przyszłe państwo winno mieć charakter możliwie jednolity narodowo, włączanie terenów, gdzie narodowość polska nie była dominująca, uważał nie tyle za zbędne, co szkodliwe. Doceniał on bardziej wewnętrzną spójność niż terytorialną rozległość. Po drugie, z racji niskiej oceny kondycji narodowej Rosjan nie upatrywał w nich bezpośredniego zagrożenia dla tożsamości narodowej. Dla Dmowskiego znaczenie miała sprawa niemiecka.

Radykalnie inną perspektywę podnosił Józef Piłsudski. Dla pochodzącego z wielonarodowych kresów przyszłego Naczelnika Państwa myślenie w kategoriach etnicznych było czymś nienaturalnym i obcym. Piłsudski był spadkobiercą polskiej irredenty, która zawsze kierowała oczy na wschód, a klucza do odzyskania niepodległości i budowania silnej Polski szukała w upadku znaczenia państwa carów.

Ta różnica perspektyw dała o sobie znać szczególnie m.in. w chwili wybuchu I wojny światowej, kiedy Dmowski rozpoczął akcję polityczną u boku carskiej Rosji, a Piłsudski formował legiony pod patronatem Austro-Węgier i Niemiec. Jednak owa odmiennosc ujawniła się również w pierwszych latach niepodległości. Piłsudski, jako Naczelnik Państwa, mimo braku wsparcia w Sejmie Ustawodawczym kontrolował wojsko i podjął próbę nadania młodemu państwu trwałych fundamentów geopolitycznych. Koncepcja Naczelnika polegała na wypchnięciu Rosji z Europy. Piłsudski zdawał sobie jednak sprawę, że początek

wpływów Rosji i koniec znaczenia międzynarodowego Rzeczypospolitej wiązał się z umocnieniem Rosji Piotra I nad Morzem Bałtyckim i Morzem Czarnym. Zapoczątkowane w 1917 roku wewnętrzne rozprężenie państwa rosyjskiego dawało szansę na powrót Polski do pozycji najważniejszego rozgrywającego na wschodzie kontynentu. W tym celu Piłsudski planował utworzyć pomiędzy Polską a bolszewicką wówczas Rosją pas sfederowanych z Polską państw: Litwy, Białorusi i Ukrainy. Geopolitycznie i ustrojowo Piłsudski odnawiał tradycję wielonarodowego imperium Jagiellonów. Jerzy Łojek celnie stwierdzał, że „w porównaniu ze stanem świadomości ogromnej większości narodów tego rejonu był to może program w roku 1919 utopijny, ale mający walor wielkiej przyszłościowej wizji ideowo-politycznej”.

Ku federacji

Piłsudski nie miał oparcia w opinii publicznej i większości stronnictw politycznych. Przychylny Piłsudskiemu Stanisław Cat-Mackiewicz pisał: „Endecy z wyrazu »idea federacyjna« zrobili akt oskarżenia, po czym całą politykę wobec Rosji tłumaczyli przez federalizm. Profesor Stroński wpoił obywatelowi polskiemu przekonanie, iż Piłsudski jako socjalista i demokrat tak kocha różnych Ukraińców i Białorusinów, że gotów im nie tylko zdobywać ziemie rosyjskie, ale i darować ziemie polskie”. W takiej sytuacji nie oglądał się on na legitymizację społeczną dla swoich planów, ale w typowy dla siebie sposób, działał za pomocą faktów dokonanych.

Kilka miesięcy po odzyskaniu niepodległości, 19 kwietnia 1919 roku wojska polskie wyparły bolszewików z Wilna. Miał to być pierwszy etap realizacji wielkiego planu federacyjnego. Właśnie w tym kontekście należy czytać słowa *Odezwy do mieszkańców byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego* ogłoszonej w języku polskim i litewskim: „Kraj Wasz od stu kilkudziesięciu lat nie zna swobody, uciskany przez wroga przemoc rosyjską, niemiecką, bolszewicką (...). Wojsko Polskie, które z sobą przyprowadziłem, dla wyrzucenia panowania gwałtu i przemocy, dla zniesienia rządów krajem wbrew woli ludności - wojsko niesie Wam wszystkim wolność i swobodę. Chcę dać Wam możliwość

Rys. D. Lesisz

rozwiązania spraw wewnętrznych, narodowościowych i wyznaniowych, tak jak sami tego sobie życzyć będziecie, bez jakiegokolwiek gwałtu lub ucisku ze strony Polski”. Odezwa jednak nie spotkała się z entuzjazmem, program w niej wyrażony miał zdecydowanie więcej przeciwników niż sojuszników. Rząd Litwy Kowieńskiej nie kwapił się do bliższych związków i przede wszystkim pragnął odzyskania Wilna jako stolicy swojego państwa. Polska prawica, nadająca w dużej mierze ton polskiej opinii publicznej, również nie chciała myśleć o ewentualnych ustępstwach i postulowała natychmiastowe włączenie Wileńszczyzny do Polski.

Z początkiem 1920 roku oddziały pod kierownictwem Edwarda Rydza-Śmigłego wyparły bolszewików z Dyneburga i przekazały go władzom łotewskim. Dzięki operacji dyneburskiej udało się skrócić front na północy i odgrodzić Litwę od bezpośredniego sąsiedztwa bolszewickiej Rosji. Dla planów federacyjnych zdobycie łotewskiej stolicy miało znaczenie drugorzędne, kluczowy punkt znajdował się na południu, nad Dniestrem. W tym aspekcie potrzebowano już sojusznika. W 1919 roku kilkukrotnie podejmowano bez większych rezultatów rozmowy z przedstawicielami Ukraińskiej Republiki Ludowej. Dopiero 21 kwietnia 1920 roku została zawarta umowa pomiędzy rządem RP a Dyrektoriatem niepodległej Ukraińskiej Republiki Ludowej (pod wodzą Semena Petlury). Ze wspomnianym Dyrektoriatem nawiązano stosunki dyplomatyczne

i ustalono wzajemną przyszłą granicę na Zbruczu. W kilka dni później Walery Sławek i Wacław Jędrzejewicz zawarli z generałem Władimirem Sinklerem konwencję wojskową, która ustalała ogólne warunki współpracy wojskowej. Symptomatyczne było to, że obie umowy pozostały tajne. Dzień po zawarciu umowy wojskowej, 25 kwietnia ruszyła potężna ofensywa zaczepna w kierunku Żytomierza. Piłsudski, jak rok wcześniej, wydał odezwę do mieszkańców Ukrainy, w której stwierdzał: „Wojska polskie pozostaną na Ukrainie przez czas potrzebny po to, by władze na ziemiach tych mógł objąć prawy rząd ukraiński. Z chwilą, gdy rząd narodowy Rzeczypospolitej Ukraińskiej powoła do życia władze państwowe, gdy na rubieży staną zastępy zbrojne ludu ukraińskiego, zdolne uchronić kraj ten przed nowym najazdem, a wolny naród sam o losach swoich stanowić będzie mocen – żołnierz polski powróci w granice Rzeczypospolitej Polskiej, spełniwszy szczytne zadanie walki o wolność ludów”.

Decydującym elementem w dalszej rozgrywce był czas, Piłsudski zdawał sobie bowiem sprawę, że uderzenie w kierunku Kijowa musi być szybkie i skuteczne, a przede wszystkim musi rozbić główne siły rosyjskie. Wywiad polski stale obserwował nasilającą się koncentrację wojsk sowieckich na granicy, szczególnie na odcinku północnym w rejonie Smoleńska. Do kwietnia Rosjanie zgromadzili około 20 dywizji. Po rozbiciu wojsk „białych” bolszewicy mogli bez przeszkód rzucić wszystkie swoje siły przeciwko Polsce. Ofensywa na odcinku północnym była kwestią czasu. W tej sytuacji celem Naczelnego Wodza było błyskawiczne uderzenie i wyparcie bolszewików z Ukrainy przy pomocy wojsk Petlury. Dzięki temu mógłby przenieść część wojsk na front północny.

Wiosną 1920 roku wojska polskie i ukraińskie posuwały się w szybkim tempie w głąb Ukrainy, przygotowując się do natarcia na Kijów. 7 maja wkroczone do tego miasta, a bolszewicy, wbrew oczekiwaniom, nie podjęli się obrony miasta i wycofali się za Dniepr. W Kijowie odbyła się defilada wojsk polskich i ukraińskich, przyjmowana przez Śmigłego-Rydza. W Warszawie nawet antagoniści Piłsudskiego nie mogli odmówić mu uznania. Jak wspominał Sosnkowski, nawet „największy przeciwnicy Piłsudskiego na

prawicy wysuwają koncepcję korony lub dożywotniej prezydentury dla Piłsudskiego”. Marszałek Sejmu Wojciech Trąpczyński porównywał dokonania Piłsudskiego z sukcesami Bolesława Chrobrego.

Geopolitycznie i ustrojowo Piłsudski odnawiał tradycję wielonarodowego imperium Jagiellonów

Mimo wielkiego sukcesu politycznego i propagandowego zajęcie Kijowa nie było momentem rozstrzygającym, przede wszystkim przez fakt taktycznego wycofania większych sił bolszewickich. W chwili kiedy 18 maja Piłsudski w glorii chwały powrócił do Warszawy, od kilku dni trwała ofensywa sowiecka na północy, 26 maja na południu zaś ruszyła 1. Konna Armia Budionnego. Wkrótce 3. Armia Polska musiała wycofać się strategicznie z Kijowa. Rozpoczął się najdramatyczniejszy etap wojny polsko-bolszewickiej.

Bitwa o Warszawę

4 lipca 1920 roku bolszewicy rozpoczęli kolejny etap ofensywy na Białorusi. Naprzeciw 23 dywizji bolszewickich stanęło jedynie 12 dywizji polskich. W przeciągu 6 tygodni wojska przeciwnika, dowodzone przez 27-letniego generała Michaiła Tuchaczewskiego, pokonały 600 km i bezpośrednio zagroziły stolicy nowopowstałego państwa. Młody generał wyzwał swoich żołnierzy do walki o światową rewolucję: „Na zachodzie waży się losy wszechświatowej rewolucji, po trupie Polski wiedzie droga do ogólnego wszechświatowego pożaru. Na Wilno–Mińsk–Warszawę – marsz”.

11 lipca Sowietzi wkroczyli do Mińska, a 14 lipca zajęli Wilno. Na południu armia Budionnego po zajęciu Żytomierza i Równego skierowała się na Lwów. 23 lipca w Smoleńsku powstał Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski (POLREWKOM) przewidywany na przyszły rząd Polskiej Republiki Rad. Z ogłoszonego *Manifestu do Polskiego Ludu Roboczego Miast i Wsi* przebijał nastrój rewolucyjnego optymizmu. Agresję sowiecką nazywano wojną o pokój. Pisano: „Nie po to idą,

wkraczają do Polski nasi bracia rosyjscy, by ją zwojować; wojnę obecną narzucił im rząd Polski. Walczą oni przede wszystkim o pokój dla siebie, gdyż tylko pokój da im możliwość powrotu do domów, możliwość podjęcia dzieła tworzenia nowego ładu”. W wezwaniach polskich robotników i chłopów do nieposłuszeństwa wobec własnego rządu nie wspomniano o prawdziwych celach, które ujawnił Tuchaczewski w rozkazie wydanym armii.

Dla Piłsudskiego był to jeden z najtrudniejszych okresów w jego życiu. Z jednej strony ujawniło się niesamowite poczucie solidarności narodowej. Powstała Rada Obrony Państwa, uchwalono reformę rolną, a armię zasilali tysiące ochotników, z drugiej zaś Polska była coraz bardziej osamotniona na arenie międzynarodowej, a wojska bolszewickie przełamywały kolejne szanse obrony. Na lipcowej konferencji w Spa premier Władysław Grabski w zamian za, w gruncie rzeczy iluzoryczną, pomoc państw zachodnich w mediacji z bolszewikami, zgodził się oddać Wilno Litwie, wycofać wojska polskie na tzw. linię Curzona i przystał na niekorzystny podział Śląska Cieszyńskiego. Z krajów sąsiedzkich jedynie Węgry zaoferowały aktywną pomoc, uniemożliwioną jednak przez brak zgody rządu w Pradze na przejazd oddziałów węgierskich. W Niemczech z nadzieją na odzyskanie ziem wyczekiwano upadku państwa polskiego.

Witos wspominał rozmowę z Piłsudskim w dniu 12 sierpnia 1920 roku: „W ciągu rozmowy wyjął z kieszeni niezapieczętowany list i odczytał go głosem ogromnie niewyraźnym i zmienionym. Na czterech kartkach małego formatu mieściła się dość obszernie umotywowana jego dymisja ze stanowiska Naczelnika Państwa”. W tym samym dniu Piłsudski wjechał do Puław, a żegnając się z żoną, stwierdził: „Rezultat każdej wojny jest niepewny, aż do jej skończenia. Wszystko w ręku Boga”.

Jak pisał Mieczysław Pruszyński, rozkaz do bitwy wydali dowódcy walczących stron niemal w tym samym czasie: „Piłsudski 6 sierpnia, a Tuchaczewski 8 sierpnia. Piłsudski nakazał gotowość wojsk do obrony Warszawy na 12 sierpnia, Tuchaczewski nakazał zdobyć Warszawę 14 sierpnia. Obaj pomylili się w ocenie zamiarów przeciwnika.

I tak Piłsudski sądził, że główne uderzenie wojsk rosyjskich pójdzie na Warszawę, tymczasem Tuchaczewski skierował je na Modlin i na północ od niego. Tuchaczewski był przekonany, że główne siły polskie zgromadziły się w rejonach Warszawy i Modlina i nie zdawał sobie sprawy, że za Wierpem Piłsudski przygotowywał grupę uderzeniową”.

Zacięta obrona na przedpolach Warszawy, wytrwały opór w rejonie Modlina 5. Armii pod dowództwem generała Sikorskiego, a przede wszystkim kontruderzenie pod bezpośrednim dowództwem Naczelnego Wodza znad Wierpra na tyły wrogich wojsk zasadniczo odmieniły mrocznie rysujący się scenariusz. Tuż po Bitwie Warszawskiej rozgorzała dyskusja nad tym, komu przypisać zasługę za zwycięstwo sierpniowe. Prawica chętnie wskazywała na szefa Sztabu Generalnego gen. Tadeusza Rozwadowskiego, który dowodził obroną stolicy, bądź na francuskiego doradcę gen. Maxima Weyganda. W końcu prawicowa prasa podniosła hasło o nadprzyrodzonym ratunku i ukuto popularne określenie „Cud nad Wisłą”. Debaty trwające po dziś dzień nie doprowadzą zapewne do ostatecznej konkluzji. Sukces był dziełem wielu wybitnych wojskowych. Szczególnie że pod hasłem Bitwy Warszawskiej należy rozumieć szereg operacji militarnych, każdy z pomniejszych frontów miał swojego bohatera, całości polskiego oporu i kontratak złożyła się na ostateczne zwycięstwo.

Z pewnością bez zdecydowania i optymizmu Rozwadowskiego oraz wytrwałej walki dowódców poszczególnych odcinków frontu, a także ewidentnych błędów dowództwa sowieckiego rezultat bitwy byłby inny. Sam Piłsudski z pewnością nie tylko był autorem kluczowego planu kontruderzenia znad Wierpra, który przedstawił na konferencji Sztabu Generalnego 6 sierpnia, ale jako Naczelnny Wódz ponosił bezpośrednią odpowiedzialność za całokształt działań wojennych. W przypadku klęski winny mógł być tylko jeden.

Po Bitwie Warszawskiej generał Weygand pisał do żony: „Bitwa jest wygrana: Niech Panu Bogu będzie chwała. Z punktu widzenia artystycznego to jest piękna bitwa. Z punktu widzenia konsekwencji politycznych znaczenie jej jeszcze ważniejsze”. **Członek Misji Międzysojusznicej w Polsce lord D'Abernon**

określił Bitwę Warszawską jako **osiemnastą decydującą bitwę świata**, zestawiając ją z takimi wydarzeniami jak bitwa pod Maratonem, pod Połtawą, czy też klęska Napoleona pod Waterloo. Kazimierz Sosnkowski w wywiadzie udzielonym po bitwie krakowskiemu „Czasowi” mówił optymistycznie, iż przed Wranglem stoi droga otwarta do Moskwy, i być może pobicie bolszewików pod Warszawą wieszczy koniec komunizmu. Władza bolszewicka jednak nie była zagrożona, ale zahamowanie pochodu Armii Czerwonej ku Berlinowi, planowanej stolicy światowego proletariatu, stanowiło *de facto* koniec marzeń o szybkiej światowej rewolucji.

Wygrana bitwa, przegrany pokój

Pościg za uciekającymi bolszewikami trwał niemal do końca września. Odzyskiwano kolejne miasta, w dniach 22–28 września 1920 roku odniesiono wielkie zwycięstwo w bitwie nad Niemnem, które ostatecznie przypieczętowało polską dominację. Jednak równocześnie od 21 września toczono negocjacje pokojowe w Rydze, sprawę wschodnią zdecydowano rozstrzygnąć nie na polu bitwy, ale przy dyplomatycznym stole.

Polska delegacja pokojowa w Rydze składała się głównie z przedstawicieli stronnictw sejmowych, którzy nie podzielali ambicji wschodnich Piłsudskiego. Pierwotny plan utworzenia niepodległej Ukrainy postrzegali jako jedną z przyczyn bezpośredniego zagrożenia państwa. Jak pisał nieoceniony Cat-Mackiewicz, społeczeństwo polskie „za bitwę sierpniową dziękowało Bogu, za wyprawę kijowską złożyło Piłsudskiemu”. W negocjacjach dominowała przede wszystkim chęć zakończenia wojny. Już 12 października podpisano wstępne warunki pokoju i zdecydowano o zawieszeniu broni z dniem 18 października. Piłsudski nie krył rozczarowania, pisał do Eustachego Sapiehy: „Zrzucam z siebie całkowitą odpowiedzialność za to, co się stanie w Rydze”. Dalsze negocjacje utknęły już w detalach i przeciągnęły się do marca 1921 roku. Osiągnięta granica na wschodzie zbliżała się do linii zaprezentowanej przez Dmowskiego podczas obrad konferencji

pokoju w Paryżu w 1919 roku, jednak oddawano Sowiecom ziemię mińską, część Wołynia i Kamieniec Podolski.

Piłsudski wielokrotnie powtarzał swoim współpracownikom, iż stan pokoju i równowagi jest krótkotrwały

Z punktu widzenia planów federacyjnych Piłsudskiego pokój ryski był całkowitą porażką. Z trzech stolic państw z federowanych jedynie Wilno nie było kontrolowane przez bolszewików. Kijów i Mińsk stały się stolicami Ukrainy i Białorusi, ale w ramach federacji sowieckiej. Z chwilą, kiedy wieść o podpisaniu traktatu pokojowego dotarła do Warszawy, obudził się w narodzie powszechny entuzjazm. Do Piłsudskiego owa wiadomość doszła, kiedy ten przebywał w Teatrze Narodowym. Wśród radosnego tłumu odznaczało się wyraźnie jego rozdrażnienie. Miał wówczas powiedzieć proste słowa: „Z czego cieszą się te Polaciszki, czy nie rozumieją, że ten traktat jest naszą klęską i że jeżeli nie Lenin, to jego następcy będą rządzić w Warszawie”.

Ryga niosła jeszcze jedną konsekwencję, tj. pozostawienie sprawy naszych ukraińskich sojuszników. Cofnięcie uznanie dla Ukraińskiej Republiki Ludowej, do stołu rokowań zasiedli przedstawiciele sowieckiej Ukrainy. Żołnierzy Petlury rozbrojono i umieszczono w obozach. Do legendy przeszła wizyta Piłsudskiego w obozie w Szczypiornie w maju 1921 roku, kiedy miały paść wymowne słowa: „Panowie, ja was przepraszam. Ja was bardzo przepraszam”.

Epilog

Dla polskiej opinii publicznej i polityki zagranicznej traktat ryski stał się dogmatem. Powszechnie wierzono w jego nienaruszalność. Idea federacji i aktywnej polityki wschodniej zakończyła się w roku 1921. W latach 30. sformułowano doktrynę polityki równowagi opartej o dwa układy o nieagresji: z ZSRS (1932) i III Rzeszą (1934). Jednak do końca swoich dni Piłsudski był świadomy zagrożenia, wiedział, że kwestia wschodnia nie została rozstrzygnięta. Wielokrotnie powtarzał

swoim współpracownikom, iż stan pokoju i równowagi jest krótkotrwały. 23 sierpnia, a następnie 17 września 1939 roku Sowieci pokazali, że traktat z 1921 roku traktowali nie jako pokój, ale jako rozejm.

Stanisław Świaniewicz wysunął tezę, iż masakra w lesie katyńskim była zemstą Stalina za klęskę roku 1920, do której *nota bene*, sam Stalin wcale się przyczynił. Znakomita większość oficerów z obozów w Kozielsku i Starobielsku była ochotnikami roku 1920 roku. Jak stwierdził Mieczysław Pruszyński: „działalność Stalina w sierpniu 1920 r. pod Lwowem była ciemną plamą na jego życiorysie. Toteż tępił świadków, którzy nie taili prawdy. Nic dziwnego, że w czasie »czystki« Tuchaczewski został rozstrzelany. Po naszej klęsce w 1939 r. Stalin znalazł sposobność, aby uregulować swe rachunki z polskimi oficerami za klęskę roku 1920 r.”

Słowa kluczowe: Bitwa Warszawska, federacja, Piłsudski, Petlura.

Bibliografia:

- Bitwa Warszawska. Dokumenty operacyjne. M. Tarczyński i in. (red.). T. 1–2. Warszawa: Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku i Oficyna Wydawnicza Rytm, 1995–1996.
- Cisek J., Cisek M.: *Bitwa warszawska 1920. O Polskę i Europę*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Rytm, 2012.
- Kukiel M.: *Bitwa warszawska*. Białystok 1990.
- Łojek J.: *Kalendarz historyczny*. Warszawa: ALFA, 1994.
- Mackiewicz S.: *Historia Polski od 11 listopada 1918 do 17 września 1939*. Kraków: Universitas, 2012.
- Piłsudski J.: *Rok 1920*. Warszawa 1924.
- Pruszyński M.: *Dramat Piłsudskiego. Wojna 1920 r.* Warszawa 1920.

Maciej Zakrzewski – doktor nauk humanistycznych. Pracownik Oddziałowego Biura Badań Naukowych IPN w Krakowie, wiceprezes Ośrodka Myśli Politycznej. Członek redakcji „Folia Historica Cracoviensis”. W swoich badaniach koncentruje się na historii myśli politycznej ze szczególnym uwzględnieniem historii konserwatyzmu. Autor m.in. *W obronie konstytucji. Myśl polityczna Henry’ego St. John Bolingbroke’a* (2012), wielu artykułów naukowych i popularnonaukowych.

Wychowanie do wartości poprzez kształtowanie postaw patriotycznych u dzieci w wieku przedszkolnym

Agnieszka Noć

Wychowanie dzieci, kolejnego pokolenia Polaków, w duchu wartości – tj. umiłowania ojczyzny, powinno się rozpocząć już w domu rodzinnym, a być kontynuowane m.in. w przedszkolu.

Wychowanie do wartości, czyli do czego? To pytanie może stawiać sobie wielu pedagogów, zwłaszcza tych rozpoczynających pracę z dziećmi lub młodzieżą. Czym jest bowiem samo pojęcie wartości i co ją stanowi w dzisiejszym świecie, a co do niej nie przynależy? Ważne jest, by zastanowić się, jakie jest znaczenie wartości. W. Chudy w sposób bardzo prosty określa wartość jako „to, co cenne”, „to, co ludzie sobie cenią”. Wartości stanowią podstawę potrzeb, mają charakter obiektywny i uniwersalny – zaspokajają potrzeby ludzi.

Czymże jest więc wychowanie do wartości przez kształtowanie postaw obywatelskich i patriotycznych? Spróbuję to nakreślić na podstawie tego, co mi bliskie, a więc w oparciu o kształtowanie postaw patriotycznych u dzieci w wieku przedszkolnym. Według Encyklopedii PWN – *patriotyzm* – w znaczeniu ogólnym to wszelkie umiłowanie ojczyzny jako miejsca swojego pochodzenia i/lub zamieszkania. Można więc śmiało powiedzieć, że patriotyzm buduje poczucie: przynależności, tożsamości, posiadania korzeni, bycia czymś, co jest niezwykle istotne z psychologicznego punktu widzenia i prawidłowego rozwoju każdego człowieka.

Wychowanie dzieci, a więc kolejnego pokolenia Polaków, w duchu wartości – umiłowania ojczyzny, powinno się rozpocząć już w domu rodzinnym, a następnie być kontynuowane m.in. w przedszkolu. Podstawowym celem wychowania przedszkolnego jest dbanie o wszechstronny rozwój dziecka oraz kształtowanie jego osobowości. To w wieku przedszkolnym formują się podstawy osobowości i wzorce zachowania.

Przedszkole kształtuje u dzieci określone nawyki, zaczątki postaw, kompetencje społeczne. Przedszkolak zanurzony jest w swojej lokalnej małej społeczności i bierze udział w jej życiu.

Rozwijanie w tym czasie postaw obywatelskich i miłości do ojczyzny formuje się na poziomie budowania pozytywnych uczuć przywiązania do własnego miasta, wsi, regionu, jego tradycji itp., czyli do tzw. małej ojczyzny, którą mały człowiek może zobaczyć, dotknąć, poczuć. Z upływem kolejnych lat w przedszkolu ta wiedza się poszerza i rozwija. Jest kontynuowana w szkole podstawowej i średniej, budując młodego Polaka, który podejmuje coraz poważniejsze role służby i pracy dla ojczyzny (harcerstwo, wolontariat, a w końcu bierne i czynne prawo wyborcze).

Rolą przedszkola jest organizowanie i planowanie pracy w grupie tak, by umożliwić dzieciom kontakt z ojczystą przyrodą i kulturą, literaturą (wiersze, opowiadania, legendy, muzyka) i tradycjami. Działania takie wpływają w znaczący sposób na przeżycia dzieci, ich zainteresowanie się sprawami ojczyzny, zaciekanie światem i życiem ludzi.

Odrębną problematykę stanowi zaznajamianie dzieci przedszkolnych z polskimi symbolami narodowymi – godłem, flagą i hymnem, a także z herbami miast oraz tradycjami ojczystymi. Należy przekazać dzieciom pewną wiedzę o symbolach i ich znaczeniu, ukształtować właściwy do nich stosunek. Pielęgnowanie tradycji narodowych wiąże się z rozwijaniem zainteresowania młodego człowieka pomnikami bohaterów narodowych,

Fot. A. Noć

miejskami pamięci narodowej znajdującymi się w najbliższym otoczeniu przedszkola lub w danej miejscowości. Ważne jest również organizowanie konkursów, np.: recytatorskich, plastycznych lub muzycznych, gdzie motywem przewodnim jest Ojczyzna. Tym samym nauczyciel może zachęcić rodziców do podjęcia współpracy w wychowaniu dzieci w duchu patriotycznym. Znakomitą sposobem rozwijania uczuć patriotycznych jest organizacja w przedszkolu uroczystości z okazji świąt państwowych.

Istotną rolę w kształtowaniu postawy patriotycznej odgrywa też ukazywanie piękna przyrody ojczystej oraz kultury polskiej, w tym regionalnej. W kontaktach z lasem, łąką, morzem czy muzyką ludową i twórczością polskich kompozytorów wyzwała się u dzieci ogrom pozytywnych emocji, przeżyć pozwalających budować pozytywny obraz Polski i poczucia dumy z bycia Polakiem.

Należy pamiętać, iż wychowanie do wartości jest procesem nieustającym zarówno u dziecka, jak i u dorosłego człowieka. Dlatego zdarza się, że edukując i wspierając naszych wychowanków w kształtowaniu postaw patriotycznych, wpływa się także na postawy ich rodziców. Pamiętajmy, że to my, z racji funkcji i obowiązków, niesiemy kaganek oświaty, zajmujemy się krzewieniem wiedzy i przyczyniamy się do podnoszenia poziomu kompetencji

Fot. A. Nocoń

społeczeństwa, również w odniesieniu do kształtowania postaw obywatelskich w teraźniejszości i przyszłości.

Słowa kluczowe: wychowanie patriotyczne, przedszkole.

Bibliografia:

- Bulera M., Żuchelkowska K.: *Ukochany kraj, umiłowany kraj. Wychowanie patriotyczne w przedszkolu*. Bydgoszcz: TANAN, 1996.
- Chudy W.: *Pedagogika godności. Elementy etyki pedagogicznej*. Lublin: TN KUL, 2009.
- <https://encyklopedia.pwn.pl/> (dostęp: 20 IV 2020).
- Jakubowski J. Z.: *Dokąd, ale i skąd idziemy*. Warszawa: Wydawnictwo MON, 1997.
- Jundził I.: *O wychowaniu patriotycznym dzieci*. Warszawa 1975.
- Kąkol M.: *Specyfika wychowania patriotycznego dzieci w wieku przedszkolnym*. „Wychowanie w Przedszkolu” nr 11/1985.
- Sawicka A.: *Z problematyki wychowania patriotycznego w przedszkolu*. Warszawa: WSiP, 1980.

Fot. A. Nocoń

Agnieszka Nocoń – nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej, diagnosta, terapeuta psychologiczno-pedagogiczny, oligofrenopedagog.

Rzecz wspólna – wychowanie patriotyczne i obywatelskie w szkole podstawowej

Wojciech Papaj

Podstawa programowa kształcenia ogólnego w szkole podstawowej stwarza wiele sposobności do prowadzenia wychowania obywatelskiego i patriotycznego łączącego to, co najlepsze w naszej tradycji i współczesności.

Budzenie oraz wzmacnianie świadomości patriotycznej i obywatelskiej jest stałym elementem wielu dokumentów prawa oświatowego – od Karty Nauczyciela („kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka”¹⁾) po podstawę programową („Kształcenie i wychowanie w szkole podstawowej sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów”²⁾).

Jednak jako że prawo oświatowe – co oczywiste – zmiennym jest, warto rozważania o edukacji patriotycznej oprzeć na fundamencie bardziej trwałym, odnoszącym się do samej istoty zjawiska patriotyzmu. W Roku Świętego Jana Pawła II zaś nie sposób nie sięgnąć po definicję zawartą w klasycznym już dziele Papieża Polaka: „Patriotyzm oznacza umiłowanie tego, co ojczyście: umiłowanie historii, tradycji, języka czy samego krajobrazu ojczystego. Jest to miłość, która obejmuje również dzieła rodaków i owoce ich geniuszu (...). Patriotyzm jako miłość ojczyzny przyznaje wszystkim innym narodom takie samo prawo jak własnemu, a zatem jest drogą do uporządkowanej miłości społecznej”³⁾. Definicja ta obejmuje istotę patriotyzmu, jego „substancję czynną” (umiłowanie), jego przedmiot (to, co ojczyście) wraz z egzemplifikacją „ojczystości” (historia, tradycja, język, krajobraz, dzieła rodaków); uwzględnia też warunek zrównujący wszystkie możliwe patriotyzmy (droga do uporządkowanej miłości społecznej), oddzielający semantycznie „patriotyzm” od „szowinizmu”.

Podejście takie odpowiada koncepcji pedagogicznej wpisanej w nową podstawę programową dla szkół podstawowych,

a opartej na kompleksowym ujęciu postaw prospołecznych (por. przyp. 2.), niezbędnych dla poprawnego funkcjonowania dowolnych wspólnot ludzkich. Koncepcja ta traktuje *postawy obywatelskie, patriotyczne i społeczne* jako swoisty pakiet dydaktyczno-wychowawczy ukierunkowany na wieloaspektową regenerację tkanki społecznej: „Zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia **tożsamości narodowej**, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz **środowiska szkolnego i lokalnego**, w tym do angażowania się w wolontariat. Szkoła dba o wychowanie dzieci i młodzieży w duchu akceptacji i szacunku dla **drugiego człowieka**, kształtuje postawę szacunku dla **środowiska przyrodniczego**, w tym upowszechnia wiedzę o zasadach zrównoważonego rozwoju, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwija zainteresowanie ekologią”⁴⁾.

Wyraźnie widoczny jest w tym zapisie duch republikański – podkreślanie

znaczenia wspólnych spraw (*res publicae*) dla budowania wspólnej przyszłości. „Tożsamość narodowa” zatem to nie to, co nas różni od innych, lecz to, co łączy nas ze sobą (tu: „historia i tradycja”, u św. Jana Pawła II – również język, krajobraz i dzieła); „środowisko” (społeczne czy przyrodnicze) nie jest zewnętrzną przestrzenią, a miejscem zaangażowania (wolontariat i ekologia); inny człowiek – to nie „obcy”, ale źródło szacunku i akceptacji.

„Rzecz wspólna” nie jest więc po prostu – jak w popularnej frazie – *jazdą na jednym wózku*. To swego rodzaju wartość dodana powstająca w efekcie wielu zróżnicowanych interakcji, jakie stają się udziałem uczniów przez cały okres edukacji. „Rzecz wspólna” wykracza poza doświadczenie indywidualne, a nawet poza sumę takich doświadczeń – jest transcendentna wobec indywidualizmu (prosty przykład: zespoły klasowe ulegają rozwiązaniu po zakończeniu etapu edukacji, grupy rówieśnicze rozpadają się w sposób naturalny – jednak

Fot. S. Kopeć/MCDN

zachowane zostają zarówno nabyte przez jednostki kompetencje społeczne, jak i swoisty *team spirit* towarzyszący nadal tym jednostkom w innych już konfiguracjach społecznych).

Zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia przywiązania do historii i tradycji narodowych

Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej dostarcza wielu praktycznych sposobności, by tę świadomość uczestnictwa w „rzeczy wspólnej” rozwijać. Oprócz zapisów cytowanych powyżej znajdujemy tu również postulat podejmowania „działań związanych z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi” w skali całej szkoły. Ważniejsze jednak okażą się sposobności wpisane w poszczególne przedmioty nauczania.

I tak nauczyciel języka polskiego, rozwijający *poczucie tożsamości narodowej oraz szacunku dla tradycji, postawę otwartości wobec innych kultur*, jak również wychowujący do *przyjmowania aktywnych postaw w życiu i brania odpowiedzialności za własne czyny* będzie oczywiście podejmować te działania m.in. w ramach pracy z lekturą. Warto na przykład lekturę kategorii *pieśni i piosenki patriotyczne* zrealizować, sięgając po autentyczne piosenki z okresu wojny polsko-bolszewickiej (również setna rocznica!), w tym szczególnie *Marsz harcerzy ochotników*⁵, który pozwoli uczniom spojrzeć na wielką historię oczami nieco starszego rówieśnika, także zresztą Małopolanina. Utwór ten może stanowić ciekawy kontekst dla *Chłopców z Placu Broni* – w tym samym cyklu pracy warto podjąć refleksję nad alternatywną, „pozytywistyczną” koncepcją patriotyzmu.

W sposób oczywisty refleksję nad „rzeczą wspólną” inspirować winny lekcje historii oraz WOS. Podstawa programowa historii stanowi, iż *na plan pierwszy na każdym etapie edukacyjnym w szkole podstawowej powinno wysuwać się kształtowanie i rozwijanie postawy patriotycznej, przy jednoczesnym poszanowaniu dla dorobku innych narodów*. Oznacza

to, że dzieje, tradycje i „dzieła rodaków” winny pojawiać się nie tylko w prope-deutycznej klasie IV, ale także stanowić punkt odniesienia dla rozkładu akcentów w realizacji treści nauczania w klasach starszych; ujmując rzecz symbolicznie – od zjazdu gnieźnieńskiego, przez „złoty wiek” (z konfederacją warszawską) i koncepcję przedmurza realizowaną na polach Wiednia i Warszawy aż po pozytywistyczne z ducha idee solidarności społecznej ożywiające tak wielkie inwestycje rozwojowe II i III Rzeczypospolitej, jak i pracę organiczną konspiracji antyhitlerowskiej i antykomunistycznej.

Ten pozytywistyczny nurt pojawiał się będzie w sposób szczególny na lekcjach WOS – podstawa programowa stanowi ich nadrzędnym celem *kształtowanie postaw obywatelskich i prospołnotowych ważnych w kolejnych kręgach środowisk życia ucznia: od rodziny i szkoły przez wspólnotę lokalną i regionalną, aż do wspólnoty narodowej, państwowej i międzynarodowej*. Podkreślenie rangi projektu edukacyjnego jako metody realizacji treści WOS otwiera także pole do działań wolontariackich (projekt działania lokalnego). Ta forma aktywności odegrać może szczególną rolę w działaniach szkoły na rzecz odbudowy tkanki społecznej.

Ujęcie to odpowiada zarówno koncepcjom tzw. „nowoczesnego patriotyzmu”, jak i bardziej tradycyjnemu (por. Norwidowski „wielki, zbiorowy obowiązek”) rozróżnieniu ks. prof. T. Ślipki pomiędzy „wielkimi obowiązkami” a „małymi obowiązkami codziennego życia” takimi jak *współudział w pielegnowaniu dóbr mieszczących się w obrębie kultury narodowej*⁶. Projekt działania lokalnego skoncentrowany na zabezpieczeniu dóbr kultury materialnej i niematerialnej (w tym: politycznej, w najlepszym, republikańskim tego słowa znaczeniu) będzie niewątpliwie optymalną formą wychowania obywatelskiego.

Przytoczona wcześniej definicja patriotyzmu obejmuje także *sam krajobraz ojczysty* – aspekt ten znajduje mocne wsparcie w podstawie programowej geografii: *Treści geograficzne stwarzają doskonałą okazję do prowadzenia edukacji patriotycznej. Istotne jest w niej odniesienie do różnych skal przestrzennych (dom, miejscowość, region, kraj) i czasowych (przeszłość, teraźniejszość, przyszłość)*. Ważne zadanie geografii szkolnej kształtującej postawy patriotyczne i poczucie dumy z bycia Polakiem

powinno być realizowane za pomocą działań dydaktycznych służących zdobyciu rzetelnej wiedzy na temat dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Polski oraz jej miejsca w Europie i świecie. Aktywne działania edukacyjne w terenie oraz projekty edukacyjne pozwolą z jednej strony kształtować *pozytywne – emocjonalne i duchowe – więzi z najbliższym otoczeniem, krajem ojczystym, a także z całą planetą*, z drugiej zaś – *więzi te racjonalizować i obiektywizować z użyciem aparatu badawczego nauk przyrodniczych*.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego w szkole podstawowej stwarza wiele sposobności do prowadzenia wychowania obywatelskiego i patriotycznego łączącego to, co najlepsze w naszej tradycji i współczesności. Pozwala – a nawet zaleca – sięgać do skarbcza dziejów (por. choćby aktualne rocznice urodzin św. Jana Pawła II oraz Bitwy Warszawskiej), nie traktując go jednak jako muzeum, lecz źródło żywych wzorców i inspiracji. Inspiracji do „kształtowania postaw”, czyli do działań na rzecz dobra wspólnego służących regeneracji tkanki społecznej w całej jej różnorodności struktur i funkcji – dokładnie tak, jak w żywym organizmie. I tak jak nie ma żywej tkanki bez udziału białka, tak też nie może być „rzeczy wspólnej” bez bezinteresownej a sumiennej miłości w duchu antycznej i chrześcijańskiej *pietatis (pietas)*, czyli pełnej oddania wiary w wyższy sens wspólnoty.

Wychowanie (jakielkolwiek) po prostu nie może się skupić na pragmatyce, na funkcjach i strukturach właśnie, z pominięciem celu działania; sprowadzałoby się wówczas do treningu określonych zachowań o efektywności co najwyżej krótkoterminowej. Aby zachowania i postawy złożyły się na osobowość, muszą zostać zinternalizowane w świadomości wyższego celu, jakiemu służą: wykraczającej poza partykularyzm miejsca i czasu ciągłości wspólnoty, rzeczy wspólnej – Rzeczypospolitej.

Słowa kluczowe: patriotyzm, wychowanie patriotyczne i obywatelskie.

Przypisy:

¹ Karta Nauczyciela, Art. 6. p. 4.

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania

przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej ... (Dz. U. 2017, poz. 356, s. 14).

³ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Kraków 2005, s. 71, 73.

⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku... (Dz. U. 2017, poz. 356), s. 14 (podkr. WP). Wszystkie kolejne fragmenty podstaw programowych pochodzą z tego samego źródła.

⁵ *Wojna 1920 roku i Bitwa Warszawska – antologia poezji i pieśni*, <http://solidarni2010.pl/38677-wojna-1920r-i-bitwa-warszawska--antologia-poezji-i-piesni.html?PHPSESSID=286ac42bf432528da9125f85030777e9> (dostęp: 30 IV 2020).

⁶ ks. M. Sztaba, *Ocalić ducha patriotyzmu...*, http://www.jp2w.pl/pl/10945/37082/Ocalic_ducha_patriotyzmu...html (dostęp: 30 IV 2020).

Wojciech Papaj jest nauczycielem konsultantem ds. języka polskiego, edukacji patriotycznej i nowoczesnych rozwiązań dydaktycznych MCDN Ośrodek w Nowym Sączu. Członek Zespołu Redakcyjnego „Hejnału Oświatowego”.

Literackie drogowskazy w edukacji patriotycznej i obywatelskiej

dr Wanda Matras-Mastalerz

Literatura stanowi przestrzeń do rozmowy i kieruje każdego z nas w stronę nieustannego rozwoju. Ten dialog możemy prowadzić z uczniami poprzez wartościowe książki wzmacniające poczucie tożsamości narodowej oraz zachęcające do refleksji nad pojęciem patriotyzmu.

Wprowadzenie

Dzieciństwo i lata adolescencji to czas dorastania do wartości, kształtowania się postaw, także tych patriotycznych i obywatelskich. Wychowując, wspieramy dzieci i młodzież w ich rozwoju ku pełnej dojrzałości i odpowiedzialności. Aby wzmacniać w młodych przywiązanie do historii i tradycji narodowych, proponuję **scenariusz zajęć, który wzbudzi w odbiorcach poczucie dumy narodowej oraz zachęci do samodzielnej refleksji nad pojęciem patriotyzmu**. Celem warsztatów nie jest rozmowa o abstrakcyjnym pojęciu, ale o miłości i przywiązaniu do ojczyzny w wymiarze indywidualnym, dotyczącym każdego uczestnika spotkania.

Scenariusz ten został nagrodzony Bonem Kultury Województwa Małopolskiego w roku szkolnym 2018/2019 i zrealizowany w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Krakowie z kilkudziesięcioma grupami dzieci i młodzieży małopolskich szkół. Celem zajęć opartych na wartościach w literaturze było skłonienie uczniów do przemyśleń i zadawania pytań: Czy ja jestem patriotą? Co dzisiaj mogę zrobić dla swojej ojczyzny, także tej „małej”, lokalnej? Jak zachowuje się patriota? W jaki sposób mogę okazywać solidarność z własnym

narodem i szacunek dla innych narodów? Czy byłbym w stanie postawić dobro własnego kraju ponad własne potrzeby? Czy czuję więź emocjonalną i społeczną z narodem polskim, jego kulturą i tradycją? Czy znam biografie wielkich Polaków i owoce ich geniuszu?

Tytuły warsztatów:

- dla dzieci: „Polski superbohater – Marszałek Józef Piłsudski i jego tajemnice”.
- dla młodzieży: „*Tak żyć, jak żyłem... Warto było!* O drodze do wolności Marszałka Józefa Piłsudskiego”.

Cel główny warsztatów: rozwijanie twórczego podejścia do edukacji historycznej, budowanie w dzieciach i młodzieży poczucia, jak ważnym wydarzeniem dla przyszłości Polski było odzyskanie niepodległości, pogłębianie wiedzy z zakresu historii Polski, zapoznanie z biografią Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Cele szczegółowe: rozwijanie umiejętności pracy w grupie, pobudzanie procesu kreatywnego myślenia, wnioskowania, przedstawiania własnych poglądów oraz zachęcanie do czytania, pracy i zabawy z książką.

Uczestnicy warsztatów: zajęcia adresowane do dzieci i młodzieży w wieku 7–13 lat w normie intelektualnej. Propozycja zajęć warsztatowych jest na tyle bogata, że warto wybrać z zaproponowanych ćwiczeń te, które będą adekwatne do wieku i możliwości percepcyjnych grupy.

Czas realizacji spotkania: około 1,5 godziny.

Materiały: duża flaga Polski, 6 małych papierowych bądź materiałowych flag, godło Polski, zdjęcia, ilustracje i ryciny przedstawiające postać J. Piłsudskiego, 2 plansze papieru, długopisy, kolorowe pisaki, kostka do gry z oczkami 1–6 wykonana z kartonu, karty z „tajemnicami” J. Piłsudskiego ponumerowanymi od 1 do 6 z fragmentami książki M. Strękowski-Zaremba *Marszałek Józef Piłsudski*, „Zośka” – szmaciana piłka dla dzieci, film *Patriotyzm*.

Przebieg spotkania: przywitanie uczestników oraz zapoznanie z tematem i celem spotkania.

Krótką prezentacja fragmentu filmu *Patriotyzm*.

Prowadzący, nawiązując do filmu, pyta: Czy macie swoich ulubionych bohaterów? Czy są to bohaterowie z książek, filmów, gier? A może są to realne postacie: wasi rodzice, dziadkowie, rodzeństwo lub nauczyciele?

Jakie cechy ma Wasz bohater? Uczestnicy wymieniają cechy (np. odważny, mądry, dobry, opiekuńczy, uczciwy, sprawiedliwy, bezinteresowny, ofiarny, ma czarodziejską moc itd.), prowadzący zapisuje je na flip-charcie w widocznym miejscu sali.

A ja chciałam wam dzisiaj opowiedzieć o wspólnym bohaterze wielu Polaków: Marszałku Józefie Piłsudskim. Jak myślicie – bohaterem się rodzi czy się nim stajemy? Chcielibyście być bohaterami? Prowadzący przedstawia prezentację multimedialną na temat dzieciństwa, młodości i drogi do wolności Józefa Piłsudskiego. Wzbogaca opowieść ilustracjami, zdjęciami i rycinami z książek. Czy wiecie, w co bawiły się dzieci, kiedy żył J. Piłsudski? Prowadzący pokazuje „Zośkę” i zachęca do zabawy, omówiwszy i zaprezentowawszy technikę gry.

Rozwinięcie: Jakie święto obchodzimy 11 listopada? To ważna data dla historii naszego kraju i warto ją znać. Wiąże się z postacią J. Piłsudskiego. Prowadzący prezentuje flagę Polski. Czy wiecie, co symbolizują kolory na naszej fladze? Co to znaczy, że symbole narodowe należy traktować z szacunkiem? Warto wiedzieć, że istnieje specjalny protokół składania flagi. Prowadzący omawia **Instrukcję składania flagi**. Z pomocą kilku chętnych uczestników demonstruje, w jaki sposób z szacunkiem należy złożyć flagę. Następnie prosi uczestników, by odliczyli od 1 do 5 i usiedli w swoich grupach (razem jedynek, dwójek itd.). Zespoły otrzymują małe papierowe bądź materiałowe flagi i starają się je poprawnie złożyć. Prezentacja wykonania zadania.

Na pewno chcecie się dowiedzieć czegoś więcej o dzisiejszym bohaterze

spotkania, dlatego zapraszam was do zabawy w odkrywanie tajemnic J. Piłsudskiego. Grupy losują przygotowane fragmenty książki M. Strękowskiej-Zaremby *Marszałek Józef Piłsudski* z jedną „tajemnicą – ciekawostką”. Ich zadaniem będzie odczytanie karty i podzielenie się z innymi uczestnikami w jak najbardziej atrakcyjny sposób swoją „tajemnicą” i wiedzą na przeczytany temat. Każdy zespół wybiera lidera, który prezentuje odpowiedź.

Tajemnica nr 1. Ile łyżek zupy mieści się w talerzu, czyli sposób na niejadka.

Tajemnica nr 2. Jaki sport był ulubioną dyscypliną J. Piłsudskiego i skąd się wzięła nazwa zespołu Legia Warszawa?

Tajemnica nr 3. Jak w dzieciństwie wołano na J. Piłsudskiego i jak nazywali go później żołnierze? Jak wabił się pies J. Piłsudskiego, a jakie imię nosił koń Marszałka?

Tajemnica nr 4. Co to był dom bez kantów?

Tajemnica nr 5. Tajemnica niebieskiej wstążki.

Tajemnica nr 6. Tajemnica sumiastych wąsów.

Prowadzący rzuca kostką. Liczba oczek wskazuje, która grupa prezentuje swoją tajemnicę, jeśli ta sama liczba pojawi się kilka razy, rzucamy ponownie tak, aby każda grupa zaprezentowała swoją ciekawostkę.

Ad. 1. Odpowiedź s. 10–11. Kiedy córki J. Piłsudskiego Jagoda i Wanda grymasiły przy obiedzie, nasz bohater pytał je o liczbę łyżek zupy w talerzu. Oczywiście nie wiedziały, więc radził liczyć podczas jedzenia.

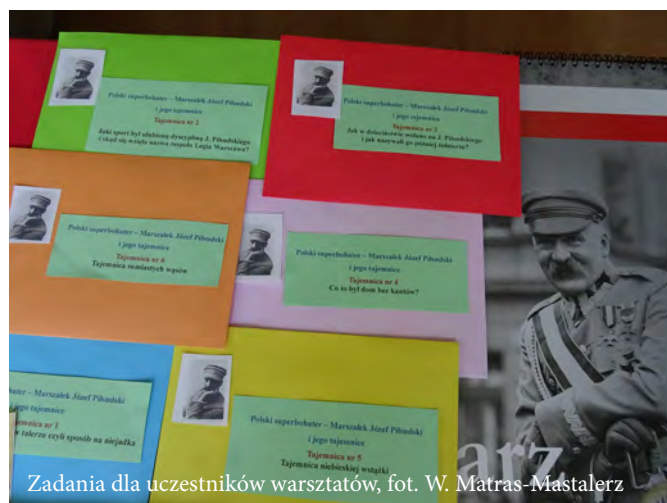
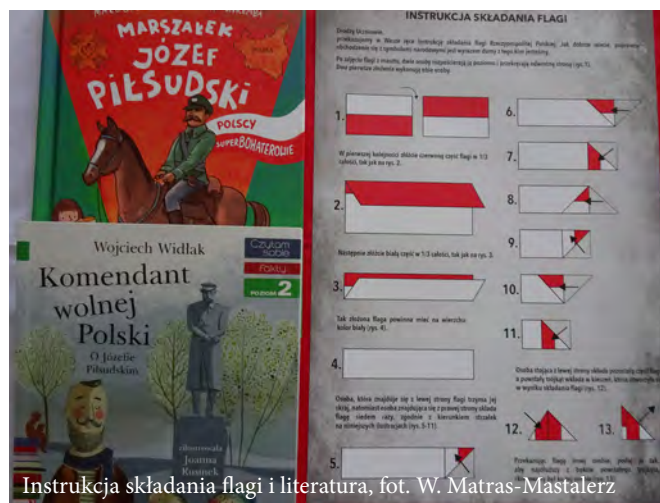
Ad. 2. Odpowiedź s. 77–78. Najpierw J. Piłsudski utworzył wojsko – Legiony Polskie, do Legionów zgłaszali się ochotnicy, żeby walczyć o niepodległość

Polski. Wśród nich byli również piłkarze. Zaczęły powstawać drużyny pułkowe, a w 1916 roku powstała reprezentacyjna drużyna legionowa – Legia. Legioniści dowodzeni przez Komendanta wywalczyli wolność dla Polski, a w niepodległej już ojczyźnie stadionowi warszawskiej Legii nadano imię J. Piłsudskiego.

Ad. 3. Odpowiedź s. 74 i 37. W dzieciństwie wołano na J. Piłsudskiego „Ziuk”, zaś w późniejszym okresie żołnierze nazywali go pieszczotliwie Dziadkiem, nawet ci, którzy byli od niego starsi. I kochali go jak własnego dziadka. A on mówił do nich „moi chłopcy” albo „dzieci”. Pies Marszałka wabił się Pies, a koń nosił imię Kasztanka.

Ad. 4. Odpowiedź s. 51–52. Z „domem bez kantów” wiąże się pewna anegdota. Był on przeznaczony dla wojskowych i ich rodzin. Kiedy rozpoczynano jego budowę, Marszałek wezwał budowniczych i powiedział „Tylko mi, panowie, budujcie bez kantów”. Chodziło mu o to, by nie dopuszczano do oszustw w czasie budowy. Architekt zrozumiał J. Piłsudskiego dosłownie i powstał dom z zaokrąglonymi krawędziami.

Ad. 5. Odpowiedź s. 95–96. Piłsudski przeprowadził pewien eksperyment, o który prosiły go córki. Gdy był w Rumunii, kazał zanurzyć w wodach Morza Czarnego niebieską wstążkę, żeby sprawdzić, czy przybierze czarny kolor. Potem wstążkę obejrzały świadkowie, następnie spisano protokół, który Marszałek wręczył swoim dziewczynkom. Podawano w nim „do wiadomości wszystkich dzieci polskich”, że wstążka zanurzona w Morzu Czarnym pociemniała, ale po wysuszeniu odzyskała niebieską barwę.

Fot. T. Łopuszyński

Ad. 6. Odpowiedź s. 93–94. J. Piłsudski był zesłany na Sybir, w czasie drogi wybuchł bunt więźniów, podczas którego został pobity przez żandarmów i stracił dwa przednie zęby. Zapuścił więc wąsy i nosił je przez całe dorosłe życie.

Praca plastyczna: każda grupa projektuje wylosowany przedmiot nawiązujący do 100-letniej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości: banknot, kartkę pocztową, znaczek, medal i monetę.

Podsumowanie: prowadzący dokonuje podsumowania spotkania, podkreślając wagę szacunku do wartości, symboli i bohaterów narodowych. Pyta uczestników, **co powinno cechować współczesnego patriotę.**

Prowadzący zapisuje w widocznym miejscu na flipcharcie przykładowe odpowiedzi, np.

- znajomość polskiej kultury i historii,
- oddawanie szacunku poległym za ojczyznę,
- obchodzenie świąt narodowych,
- szacunek do obyczajów i podtrzymywanie tradycji,
- poznawanie polskich zabytków i przyrody,
- kibicowanie polskim sportowcom,
- kupowanie polskich produktów i inne.

Prowadzący prezentuje strony z książki: J. Olech, E. Bąk, *Kto ty jesteś?*, Warszawa 2018.

- Jestem patriotą, a nie patriotom.
- **Lubię język polski.**
- To jest matura mojej babci. A to pamiętnik dziadka. **Zbieram rodzinne pamiątki.** Jestem patriotką.

- **Uczę się.** Jestem patriotą.
- **Kasuję bilet w autobusie.** Jestem patriotką.
- **Pomagam.** Jestem patriotą.
- **Dużo czytam.** Jestem patriotką.
- **Nie marnuję wody.** Jestem patriotą.
- **Kibicuję polskim sportowcom.** Jestem patriotką.
- **Umiem przeprosić.** Jestem patriotą.
- **Karmię ptaki zimą.** Jestem patriotą.
- **Zamalowałam wulgarny napis na murze kamienicy.** Jestem patriotką.
- **Nie niszczę zieleni.** Jestem patriotką.
- **Wiem, skąd jestem. Z babcią rozmawiam gwarą.** Jestem patriotką.
- **Nie wyzywam, nie biję.** Jestem patriotą.
- **Jesteśmy równi, choć różni.** Każdy ma prawo być patriotą.
- **Naprawiam, co zepsułem.** Jestem patriotą.
- **Posadziłam drzewo.** Mama mi pomogła. Jestem patriotką.
- **Porządkujemy z dziadkiem opuszczony cmentarz.** Jesteśmy patriotami.
- **Kiedy dorosnę, będę głosowała.** Jestem patriotką.
- **Sprzątam po moim psie.** Jestem patriotą.
- **Nie ściągam.** Jestem patriotką.
- **Poznaję języki obce.** Jestem patriotką.
- **Nie dokuczam zwierzętom.** Jestem patriotą.
- **Wiem, skąd się wziął francuski cesarz w naszym hymnie. I o co chodzi z tym przewodem.** Jestem patriotką.

A Ty?

Prowadzący zachęca do samodzielnej lektury książek wykorzystanych podczas zajęć i żegna się z uczestnikami.

Słowa kluczowe: literatura, edukacja patriotyczna i obywatelska.

Bibliografia:

- Bąkiewicz G.: *Ale historia... Mamy niepodległość!*. Warszawa: Nasza Księgarnia, 2018.
- *Biało-czerwony zeszyt kreatywny. Historia, tradycja, symbole.* Warszawa: Wilga, 2018.
- *Instrukcja składania flagi, [w:] Pakiet edukacyjny Teczka Sztubaka – pokolenie Niepodległej.* Warszawa: Archiwum Akt Nowych, Bank Poczty, Narodowe Archiwum Cyfrowe, PERN, 2018.
- Olech J., Bąk E.: *Kto ty jesteś?*. Warszawa: Wydawnictwo Wytwórnia, 2018.
- Oldakowski J.: *Mój pan woła na mnie Pies.* Warszawa: Egmont, 2018.
- Rusinek M.: *Jaki znak Twój? Wierszyki na dalsze 100 lat niepodległości.* Kraków: Znak, 2018.
- Strękowska-Zaremba M.: *Marszałek Józef Piłsudski.* Warszawa: Wydawnictwo RM, 2017.
- Szmidt K. J.: *Sesje twórczej pomysłowości dla pedagogów, psychologów i trenerów grupowych.* Gliwice: Helion, 2016.
- Widłak W.: *Komendant wolnej Polski. O Józefie Piłsudskim.* Warszawa: Egmont, 2018.
- Zabawa K.: *Literatura dla dzieci w kontekstach edukacyjnych.* Kraków: Wydawnictwo WAM, 2017.

Dr Wanda Matras-Mastalerz – adiunkt w Instytucie Nauk o Informacji Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, doktor nauk humanistycznych w dziedzinie literaturoznawstwa, Prezes Zarządu Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego we Wrocławiu, kierownik Zespołu ds. Badań nad Książką w ramach Ośrodka Badań nad Mediami UP w Krakowie, kierownik kursów z zakresu biblioterapii i bajkoterapii. Trener stymulacji pamięci i rozwoju intelektu. Autorka kilkudziesięciu publikacji naukowych i popularnonaukowych z zakresu terapeutycznej funkcji książki, biblioterapii, pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych, technik pracy umysłowej oraz edukacji medialnej i czytelnicznej.

Rola muzeów w edukacji patriotycznej

Kamil Stasiak

Edukacja patriotyczna rozpoczyna się w rodzinie, która otrzymuje wsparcie szkoły i lokalnego środowiska. Jednak największe owoce przynosi, gdy jej nośnikiem są również instytucje, takie jak muzea i domy kultury, a nawet media, każde we własnym odpowiednio dobranym zakresie.

Według jednej z najprostszych definicji patriotyzm to „miłość do ojczyzny, własnego narodu, połączona z gotowością do ofiar dla niej, z uznaniem praw innych narodów i szacunkiem do nich”¹. Jednak termin ten inaczej postrzegany będzie, jeśli potraktujemy go jako uczucie, postawę, ideologię, lub wartość², stąd określenie celów, jakie będzie sobie stawiała edukacja patriotyczna, nie jest łatwe.

Patriotyzm reguluje stosunek jednostki wobec narodu i państwa. W globalizującym się świecie, w demokratycznych, zachodnich społeczeństwach dość silnie stawiających na indywidualizm, jego pojęcie i odbiór ulegają zmianie. Wartości, jakie niesie ze sobą patriotyzm jako rodzaj zobowiązania wobec otaczającej nas społeczności, w dalszym ciągu mogą mieć istotne znaczenie w procesie wychowawczym. Społeczeństwo oparte o racjonalny balans między interesami jednostki i wspólnoty z jednej strony zabezpiecza prawa obywatelskie, z drugiej zdolne jest do wspólnego wysiłku w obliczu wyznań.

W podstawowej definicji patriotyzm odnosi się do narodu i państwa. Jednak Katarzyna Zioliwicz wyróżnia również patriotyzm odnoszący się do instytucji o szerszym zasięgu, tj. patriotyzm cywilizacyjny (np. europejski, czy łańciskowy) oraz patriotyzm duchowo-religijny, polegający na przywiązaniu do grupy wyznaniowej³. W edukacji szkolnej i muzealnej natomiast ważną rolę odgrywa patriotyzm lokalny. Z jednej strony pozwala na przedstawienie wzorów zaangażowania w sprawy otoczenia na przykładach, które są dla ucznia łatwiejsze do zaobserwowania na żywo niż bardziej abstrakcyjne pojęcia interesów narodowych. Z drugiej umiejętnie rozwijana świadomość nt. angażowania się

w sprawę „małej ojczyzny” stanowi podstawę kształtowania chęci odpowiedzialności na potrzeby o szerszym zasięgu.

Specyfika muzeum jako miejsca edukacji patriotycznej

Muzeum może stać się cennym wsparciem dla szkolnej edukacji patriotycznej. Jego podstawową zaletą jest możliwość zaoferowania środków opierających się na prezentacji oryginalnych przedmiotów niedostępnych w innych instytucjach. Obiekty te stanowią łącznik między ich dawnymi właścicielami, użytkownikami i wytwórcami a współczesnymi gośćmi muzeum, w tym uczniami. Dają poczucie obcowania z przedmiotem użytkowanym przez osoby, które miały wpływ na przebieg wydarzeń, które kształtowały dawną rzeczywistość, ale też których działania mają wpływ na naszą obecną świadomość. Są dowodem zdolności artystycznych, rzemieślniczych, technicznych i naukowych poprzednich pokoleń, które współtworzyły naród. Wymienione materialne dowody dawnych dokonań mają szansę stać się inspiracją do działania dla uczniów-odbiorców muzealnej oferty.

Sposób, w jaki muzeum będzie podchodzić do edukacji patriotycznej, w znacznym stopniu definiowany będzie przez jego charakter. Istnieje grupa muzeów specjalistycznych, dla których tematyka ta jest jednym z głównych obszarów działania. Przykładem mogą być placówki takie jak Muzeum Niepodległości w Warszawie, Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku, ale również Muzeum Kościuszkowskie przy Kopcu Kościuszki, Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, Muzeum Powstania Warszawskiego, Muzeum Powstania Wielkopolskiego. Nieco inną, ale również

bardzo istotną rolę w edukacji patriotycznej pełnić będą muzea narodowe, które można traktować jako skarbnicę osiągnięć Polaków, zwłaszcza tych w dziedzinie sztuki. Ich eksponaty będą nie tylko świadectwem talentów autorów, ale prezentować będą również przekrój najważniejszych tematów o ogólnonarodowym zasięgu, które zaprzętały uwagę naszych przodków, a które niejednokrotnie są źródłem współczesnych ojczyństw debaty.

Niekiedy powiązanie między zakresem działalności muzeum a edukacją patriotyczną nie będzie tak oczywiste. Jednak możemy sobie wyobrazić, że muzeum kościelne, techniczne lub uczelniane przygotowuje wystawę lub ofertę wydarzeń dotyczącą np. udziału opisywanego przez siebie środowiska w odzyskaniu niepodległości bądź pracy na rzecz ojczyzny. Nietypowym przykładem włączenia się instytucji muzealnej w dyskusję nt. patriotyzmu była wystawa czasowa „Ojczyzna w sztuce”, zorganizowana w 2018 roku przez Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK w Krakowie. Przedstawione na niej prace ilustrowały zmiany postrzegania ojczyzny we współczesnym świecie.

Muzea regionalne, miejskie, ale również etnograficzne pełnią w tym systemie specyficzne zadanie. Prezentują charakterystyczne elementy tożsamości lokalnej, które stanowią część ogólnonarodowej świadomości, wzbogacając obraz ojczyństw historii i kultury. Odwołując się do małopolskich doświadczeń, możemy podać przykład stroju krakowskiego, którego ponadregionalne znaczenie wynika m.in. z przedostania się jego elementów, przede wszystkim czapki konfederatki, do umundurowania używanego w czasie zrywów narodowych. Jednak znacznie muzeów lokalnych i miejskich wynika również z tego,

że w edukacji patriotycznej kładzie się coraz większy nacisk na kształtowanie postaw obywatelskich.

Aktywne uczestnictwo w życiu społeczności jest jednym z warunków funkcjonowania dojrzałego społeczeństwa obywatelskiego. Najłatwiej jest włączyć ucznia w działania o skali lokalnej, i tu wsparcie proponowane przez muzea może się okazać szczególnie istotne.

Edukacja patriotyczna na przykładzie Muzeum Krakowa

Kraków jest miejscem, w którym przebiega wiele spojrzeń na koncepcję przywiązania do ojczyzny i edukacji patriotycznej. Z jednej strony miasto szczyci się bogatą tradycją walki o niepodległość, od walk konfederacji barskiej i przysięgi Tadeusza Kościuszki na Rynku Głównym, przez powstanie krakowskie, Wiosnę Ludów, wsparcie dla powstania styczniowego, wymarsz kadrówki, po konspirację w czasie II wojny światowej i działanie opozycji w okresie PRL-u.

Kraków jest również przestrzenią szczególnego nagromadzenia pamiątek przeszłości. Zwłaszcza w dobie zaborów miasto stało się więc celem patriotycznych pielgrzymek do miejsc przypominających dawną polską potęgę i czyny przodków. W końcu, w dobie autonomii galicyjskiej stańcacy i przedstawiciele szkoły krakowskiej stali się źródłem krytycznego spojrzenia na romantyczną wizję patriotyzmu i zbrojnych zrywów przeciwko zaborcom. Reprezentując postawę umiłowania dla ojczyzny, wskazywali konieczność dobierania środków adekwatnych do zastanej sytuacji.

Dziedzictwo to daje okazję, by Muzeum Krakowa w swoich działaniach edukacyjnych ukazywało różne oblicza patriotyzmu od walk niepodległościowych i konspiracji, przez dbałość o ślady przeszłości, po konieczność codziennej pracy na rzecz ojczyzny. Nie wartościując poszczególnych postaw, Muzeum stara się nakłaniać uczestników zajęć do dyskusji i wypracowania własnego stanowiska. Wielodziałowa struktura Muzeum Krakowa umożliwia ułożenie zróżnicowanej oferty, która omawiałaby różne aspekty edukacji patriotycznej

i odnosiła się do różnych epok historycznych, ale i do współczesności.

Jednym z najważniejszych ogniw jest stała oferta edukacyjna, stanowiąca zestaw zajęć, które grupy szkolne mogą zamówić w dowolnym momencie roku i odpowiada potrzebom wszystkich stopni edukacji. Podczas zajęć „Abecadło niepodległości” w Pałacu Krzysztofory starsze grupy przedszkolne i klasy początkowe szkoły podstawowej poznają symbole narodowe i hymn, zapoznają się eksponatami takimi jak np. czapki legionowe i przygotowują własne, proste kokardy narodowe. Starsze grupy spacerują z prowadzącym „Śladami powstańców styczniowych” lub między miejscami związanymi z czynem niepodległościowym lat I wojny światowej w ramach zajęć „Poszli nasi w bój...”. Uczniowie klas IV–VIII i szkół średnich mogą wziąć również udział w warsztatach „Tadeusz Kościuszko – żołnierz wolności”, w czasie których nie tylko poznają życiorys bohatera narodowego i najważniejsze wydarzenia, których był uczestnikiem, ale również rozmawiają o zmianach społecznych zachodzących za życia Kościuszki i jego stanowisku wobec nich. Różnorodność stosowanych form, od zajęć plastycznych, przez spacer, po warsztaty pozwala na skuteczniejsze przekazanie doświadczeń i zerwanie z wizerunkiem muzeum jako miejsca zamkniętego.

Stała oferta edukacyjna Muzeum Krakowa dużo uwagi poświęca edukacji patriotycznej związanej z historią XX wieku, która ma szczególne znaczenie w przekazaniu uczniom kompetencji koniecznych do rozumienia współczesnej rzeczywistości. Znaczenie prawobrzeżnej części Krakowa w odzyskaniu niepodległości omawiane jest w Muzeum Podgórze na zajęciach „Z Podgórze do niepodległości”. Tematyka związana z działaniem konspiracji w czasie II wojny światowej poruszana jest w czasie warsztatów „Armia Krajowa walczy!” i spaceru „Śladami krakowskiej konspiracji na Zabłociu i Podgórzu” w Fabryce Emalia Oskara Schindlera. Temat ten rozszerzony jest w oddziale Ulica Pomorska, gdzie na zajęciach „Przeciwko wyklętem” porusza się zagadnienia związane z powojennym podziemiem. Ulica Pomorska,

dawna siedziba gestapo, jest również miejscem, gdzie omawia się cierpienia krakowian w czasie okupacji niemieckiej. Natomiast przykład działania na rzecz społeczności w tych tragicznych czasach bez broni w ręku przedstawiany jest w Aptece pod Orłem na warsztatach „Tadeusz Pankiewicz w getcie krakowskim”. By ukazać złożoność dylematów moralnych związanych z tragedią II wojny światowej oraz wyrobić w uczniach umiejętność prowadzenia debaty, w Fabryce Emalia Oskara Schindlera prowadzone są zajęcia oparte o debatę oksfordzką, wzbogaconą o elementy procesu sądowego, zatytułowane „Kto zostaje bohaterem?”. Wreszcie, Muzeum Nowej Huty omawia zagadnienia oporu wobec władz PRL w ramach zajęć „Rola opozycji nowohuckiej w historii Polski i Nowej Huty”.

Muzeum może stać się cennym wsparciem dla szkolnej edukacji patriotycznej

Wymienione zajęcia w najbardziej bezpośredni sposób odnoszą się do edukacji patriotycznej. Jednak inne warsztaty, równie liczne, również przyczyniają się do budowy świadomości na temat Krakowa. Szczególnie interesującym przykładem zajęć, odpowiadających na potrzebę budowy postawy obywatelskiej, są warsztaty Muzeum Podgórze „Dziedzictwo, czyli pomysł na przyszłość” ukazujące znacznie „małą ojczyznę” i konieczności dbania o dziedzictwo, by przekazać je kolejnym pokoleniom.

Działania prowadzone w ramach stałej oferty edukacyjnej uzupełniane są wystawami czasowymi, publikacjami edukacyjnymi oraz wydarzeniami okazjonalnymi. Przykładem mogą być trzy wystawy, które w 100. rocznicę odzyskania niepodległości prezentowane były w Muzeum Podgórze, w Domu Zwierzynieckim i na Wieży Ratuszowej. Pałac Krzysztofory co roku jest punktem startowym gry miejskiej „Śladami niepodległości” organizowanej w listopadzie przez III Społeczne Liceum Ogólnokształcące im. J. Słowackiego. W tę grę zaangażowanych jest ponad tysiąc uczniów. Są to tylko wybrane działania Muzeum Krakowa,

wpisujące się w edukację patriotyczną, tworzące sieć urozmaiconych aktywności, które mają na celu pluralistyczne kształtowanie świadomości uczniów, a szerzej – krakowian.

W tym roku Pałac Krzysztoforów wraz z Kancelarią Rady Miasta Krakowa przygotował konkurs na młodzieżowy projekt obywatelski „Kraków w naszych rękach”. Uczniowie mieli przygotować propozycje do budżetu obywatelskiego. Projekt ten miał uczcić 30. rocznicę odrodzonego samorządu Krakowa. Niestety epidemia koronawirusa spowodowała, że konkurs został odłożony do odwołania. Jednak dzięki akcjom organizowanym przez wspomniane instytucje wskazuje ścieżkę, jaką powinna podążać edukacja patriotyczna, również

ta muzealna. Winna ona coraz silniej skupiać się na budowie świadomości obywatelskiej, która może przyczynić się do budowy społeczeństwa odpowiedzialnego za swoje otoczenie.

Słowa kluczowe: edukacja patriotyczna, muzeum, dziedzictwo.

Przypisy:

¹ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 2001, s. 380.

² W. Drzeżdżon, *Patriotyzm jako wartość w systemie edukacyjnym i wychowawczym*, „Język-Szkoła-Religia” nr 8/2013, s. 71.

³ K. Zioliwicz, *Edukacja regionalna jako element edukacji patriotycznej*, „Nauczanie Początkowe” nr 1/2007/2008, s. 42–43.

Bibliografia:

- Drzeżdżon W.: *Patriotyzm jako wartość w systemie edukacyjnym i wychowawczym*. „Język-Szkoła-Religia” nr 8/2013.
- Kopaliński W.: *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM, 2001.
- Zioliwicz K.: *Edukacja regionalna jako element edukacji patriotycznej*. „Nauczanie Początkowe” nr 1/2007/2008, s. 42–51.

Kamil Stasiak – adiunkt w oddziale Pałac Krzysztoforów Muzeum Krakowa. Absolwent historii na Uniwersytecie Pedagogicznym im. KEN w Krakowie.

Lekcja muzealna jako sposób na kształtowanie postawy patriotycznej

Anna Kaszyk-Górska

Kształtowanie postawy patriotycznej jest jednym z zadań szkoły. Warto się więc zastanowić, w jaki sposób efektywnie je realizować. Z pomocą przychodzą nam muzea.

Na wychowanie młodego człowieka mają wpływ różne czynniki. Są to m.in. środowisko domowe, środowisko szkolne, cechy osobowości, czy też systemy wartości przekazywane przez osoby dorosłe – rodziców i nauczycieli. Ważnym elementem w życiu każdej osoby jest możliwość identyfikacji z jakąś grupą społeczną – z rodziną, z rówieśnikami lub też z mieszkańcami danego obszaru – miejscowości, województwa lub państwa. Jednym z zadań szkoły jest więc rozbudzanie patriotyzmu, który łączy się z potrzebą odczuwania przynależności. Ma także wielkie znaczenie w przekazywaniu tradycji kolejnym pokoleniom oraz z pielęgnowaniem szacunku i miłości do własnego kraju.

Przykładowym sposobem kształtowania postawy patriotycznej u dzieci i młodzieży jest poznawanie historii

swojego państwa. Jaki jest więc najlepszy sposób na wyposażenie wychowanków w wiedzę dotyczącą przeszłości naszego kraju? Odpowiedź nasuwa się sama – wycieczka do muzeum. Niestety, często zdarza się, że na wieść o takiej wizycie uczniowie nie reagują entuzjazmem. Wyjście do muzeum może im się kojarzyć jedynie z nudnym spacerem pośród eksponatów.

Aby zerwać z wyżej wymienionym postrzeganiem rzeczywistości muzealnej, placówki te wychodzą naprzeciw szkolnym potrzebom, organizując tzw. lekcje muzealne. Lekcje muzealne to „forma edukacji muzealnej kierowana przede wszystkim do grup szkolnych. Jej celem jest wykorzystanie potencjału muzeum (zbiorów muzealnych, a także kadry kustoszy i edukatorów) do wzbogacenia zajęć dydaktycznych prowadzonych w szkołach”¹. Oczywiście zajęcia

te są przystosowane do możliwości psychofizycznych uczniów, tzn. są różnicowane pod względem treści edukacyjnych oraz stawianych im zadań. Inny przebieg będzie miała lekcja muzealna dla dzieci przedszkolnych, inny dla uczniów szkół ponadpodstawowych, a jeszcze inny dla uczniów szkół specjalnych.

Dla uzyskania pełnego obrazu poruszanego tematu postaram się przybliżyć koncepcję lekcji muzealnych, a także typów wystaw i zasad, jakimi powinny się kierować osoby wybierające ekspozycje do prowadzenia ww. zajęć. Następnie omówię oferty przykładowych muzeów pod względem tematyki proponowanych lekcji i dokonam ich kategoryzacji, mając na uwadze ich przydatność w nabywaniu wiedzy o historii i tradycjach naszego kraju.

Lekcja muzealna powinna być przygotowana tak, by dać młodym ludziom

możliwość pełnego zapoznania się z tematem. Najlepiej uczymy się w działaniu, eksperymentując oraz angażując możliwie jak najwięcej zmysłów, tj. polisensorycznie. Muzea znajdują się w o tyle lepszej sytuacji niż szkoły, ponieważ wszystkie przedmioty, o których będzie mowa podczas zajęć, prawdopodobnie będą znajdowały się na muzealnej ekspozycji. Uczniowie będą mieli więc okazję do oglądnięcia „na żywo” eksponatu, powąchania, a nawet w miarę możliwości dotknięcia. O ile lepiej zapisze się w ich pamięci to przeżycie niż gdyby ktoś zapoznał ich z suchym faktem!

Podczas zajęć nasi uczniowie mogą się zetknąć z dwoma typami wystaw. Pierwszy z nich to typ wystaw edukacyjnych, przekazujący informację i wiedzę o eksponatach znajdujących się w tradycyjnych gablotach. Wystawy te często zawierają stacje z przedmiotami, którymi można manipulować. Przygotowane są także osobne pomieszczenia warsztatowe dające możliwość uczniom rozwijania umiejętności poprzez aktywność twórczą, np. sztuki plastyczne².

Drugi to typ wystaw interaktywnych. Przedmioty znajdujące się na danej wystawie zostały zgromadzone dla wyjaśnienia jakiegoś konkretnego zjawiska lub problemu. Uczeń jest tutaj odkrywcą. Towarzyszy mu poczucie sprawstwa, ponieważ poprzez uczestnictwo, wykonywanie eksperymentów, odgrywanie powierzonych mu ról poszerza swoją wiedzę, a także może mieć swój wkład w rozbudowę wystawy³.

Kształcenie w muzeum odbywa się poprzez obcowanie z eksponatem. Ważne jest więc, aby osoby planujące pracę z dziećmi w wieku przedszkolnym i szkolnym dobierały obiekty w sposób przemyślany i umożliwiający spełnienie założonych celów. Żeby wzbudzić ciekawość w uczniu, eksponaty powinny zawierać przynajmniej jedną z następujących cech:

- atrakcyjność (eksponat powinien wzbudzać zainteresowanie poprzez swoją fakturę, rozmiar lub sam fakt, że nie można go zobaczyć na co dzień);
- komunikatywność wizualną (przyciąganie uwagi swoim wyglądem oraz łatwością w zrozumieniu zjawiska, które miało być wytłumaczone poprzez dany eksponat);

- interaktywność (zmienianie swojego wyglądu i znaczenia poprzez aktywność ucznia);
- uniwersalność w odbiorze (możliwość manipulowania przedmiotem przez osoby o różnym wieku i poziomie wiedzy);
- powszechne występowanie (możliwość zetknięcia się z przedmiotem w swoim naturalnym środowisku, a jednocześnie przyjrzenie się mu z całkiem innej perspektywy)⁴.

Należy też pamiętać, aby odpowiednio wcześniej porozmawiać z uczniami na temat wyjścia i uświadomić im, że jest to tak samo dzień poświęcony nauce. Niektórzy bowiem mogą traktować wizytę w muzeum jako rekreacyjną, a nie edukacyjną. Zadaniem nauczyciela jest podkreślić wagę całego przedsięwzięcia, aby młody umysł był nastawiony na chłonięcie wiedzy⁵.

Aktualnie w większości muzeów można spotkać się z ofertą takich zajęć. Skorzystawszy ze stron internetowych trzech placówek z województwa małopolskiego, postaram się pokrótce przedstawić ich propozycje ofert. Będą to:

- Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu (Dom Gotycki),
- Muzeum Etnograficzne w Krakowie,
- Muzeum Dworu Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach (Skansen Wsi Pogórzańskiej im. prof. Romana Reinfussa w Szymbarku).

Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu dzieli swoją ofertę na następujące grupy: A – dzieci przedszkolne i wczesnoszkolne, B – uczniowie szkół podstawowych, C – uczniowie szkół ponadpodstawowych, D – uczniowie klas zintegrowanych (prawdopodobnie chodzi o uczniów klas integracyjnych lub uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych) oraz E – osoby dorosłe. Z uwagi na ww. podział muzeum proponuje następującą tematykę spotkań:

- grupa A: „Muzealne zagadki Jacka i Agatki”, „Legenda o Świętej Kindze – patronce Ziemi Sądeckiej”, „Jak rozpoznać świętego? Po atrybucie jego!”, „Nasz kochany Święty Mikołaj”;
- grupa B: „Sądecki zamek i jego tajemnice”;
- grupy B i C: „Archeologia okolic Nowego Sącza”, „Arkany zawodu archeologa”, „Zamek nowosądecki w świetle badań archeologicznych”, „Potop Szwedzki w Nowym Sączu na tle wydarzeń w Małopolsce z lat 1655–1660”, „Ikony sądeckiego muzeum jako przykład sztuki sakralnej wschodniego kręgu kulturowego”;
- grupy D i E: „Archeologiczny skarb z Łukowicy”.

Zajęcia w muzeum nie trwają dłużej niż 2 godziny lekcyjne. Podczas nich wykorzystywane są prezentacje multimedialne, tablice edukacyjne, zbiory archiwalne (eksponaty archeologiczne, malarskie, rzeźby), zdjęcia, filmy oraz ryciny⁶.

Fot. A. Kaszyk-Górska

Fot. A. Kaszyk-Górska

Na stronie Muzeum Etnograficznego w Krakowie możemy zapoznać się z celem prowadzonych w nim działań. Jest nim prowokowanie do zadawania pytań prowadzących do odczytywania na nowo dawnych znaczeń, a także do głębszego poznawania świata i siebie samego. Oferta muzeum podzielona jest na następujące grupy: przedszkola, szkoły podstawowe (klasy I–III), szkoły podstawowe (klasy IV–VI), szkoły podstawowe (VII–VIII), szkoły ponadpodstawowe oraz grupa ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Dla pierwszych czterech grup organizowane są dodatkowo lekcje okolicznościowe związane z obchodami świąt, tj. „Boże Narodzenie. Czas niecodzienny” (grudzień) oraz „Wielkanoc. Czas odnowy” (marzec/kwiecień). Pozostałe tematy prezentują się następująco:

- przedszkole: Cztery pory roku („Wiosna”, „Lato”, „Jesień”, „Zima”) oraz Dawniej i dziś („Domowa opowieść”, „Laboratorium zabawy”);
- szkoły podstawowe (klasy I–III): Gra w muzeum („Krakowiacy”, „Góralski wypas”, „Krakowskim targiem”), Dawniej i dziś („Własny obraz”, „W dawnej szkole”);
- szkoły podstawowe (klasy IV–VI) – Świat wokół nas („Krakowskim targiem”, „Pogodne doświadczenia”, „Własny obraz”, „Wyzwanie – ubranie”);
- szkoły podstawowe (klasy VII–VIII) – Teksty kultury („Po co nam

stare pliki?”, „Gramatyka kultury”, „Dziady cz. II. Gra muzealna”);

- szkoły ponadpodstawowe: „Gramatyka kultury”, „Po co nam stare pliki?”, „Wesele. Gra muzealna”;
- specjalne potrzeby edukacyjne: „W dawnej szkole”, „Krakowiacy. Chodź, opowiem ci historię”.

Wszystkie zajęcia trwają maksymalnie półtorej godziny. Muzeum zaznacza, że w konsultacji z nauczycielami każdy z tematów może być dostosowany do konkretnej grupy dzieci⁷.

Jeden z oddziałów muzeum w Gorlicach, czyli Skansen Wsi Pogórzańskiej im. prof. Romana Reinfussa w Symbarku, kieruje swoje lekcje muzealne do dzieci i młodzieży. Ich tematy przedstawiają się następująco: „Zioła w wiejskiej chacie”, „Życie na wsi 100 lat temu”, „W malowanej skrzyni wiannej”, „Zabawy i zabawki naszych dziadków”, „Tradycyjne zwyczaje andrzejkowe”, „Zwyczaje i obyczaje związane ze świętami Bożego Narodzenia”, „Obrzędy przywoływania wiosny i świąteczny czas Wielkanocy”, „Do sztabu marsz! Bitwa gorlicka – 1915”. Lekcje trwają przeważnie około godziny⁸.

Wszystkie z ww. placówek posiadają bogatą ofertę zajęć muzealnych o różnorodnej tematyce. Są one przeznaczone dla dzieci i uczniów w każdym wieku, tzn. od przedszkola do szkoły ponadpodstawowej. Co więcej, muzea przedstawiają również propozycje dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Każdy

z przytoczonych powyżej tematów lekcji może posłużyć jako źródło rozważań nad szacunkiem i miłością do ojczyzny lub lokalnym patriotyzmem, także mającym duży wpływ na kształtowanie się tożsamości człowieka. Tematy te można podzielić na następujące kategorie:

- sztuka – obserwacja i działanie w oparciu o wybitne dzieła polskich artystów;
- dawne życie codzienne – doświadczenie dawnego życia Polaków, zwyczajów, tradycji, pracy osób dorosłych, a także zabaw i obowiązków tamtejszych dzieci;
- czasy wojenne – zapoznanie ze zbrojnymi wydarzeniami historycznymi, poznanie ich przyczyn, szczegółów przebiegu i skutków;
- lokalne ciekawostki – poznanie informacji o ważnych obiektach, ich otoczeniu, legend, a także interesujących faktów pochodzących z najbliższego regionu muzeum;
- tematy religijne – odkrywanie chrześcijańskich korzeni państwa polskiego, zapoznanie z sylwetkami świętych oraz świątecznymi obrzędami.

Po pobieżnym przejrzaniu stron internetowych wybranych muzeów można wnioskować, że większość muzeów z województwa małopolskiego oferuje zajęcia tematyczne, które wchodzą w zakres przynajmniej jednej z powyższych kategorii. Oznacza to, że **muzea są przygotowane do tego, by przyjmować i poszerzać wiedzę uczniów w formie atrakcyjnych zajęć, wspomaganych nierzadko nowoczesnym sprzętem multimedialnym.**

Reasumując, można z zadowoleniem zauważyć, że muzea są świetnie przygotowane na przyjęcie uczniów w swoje progi. Naszym zadaniem jest jedynie im to umożliwić. Tematyka lekcji muzealnych może stanowić idealny punkt wyjścia do rozważań nad historią kraju. Z kolei znajomość przeszłości może wpłynąć pozytywnie na wytworzenie się więzi pomiędzy dzieckiem a jego krajem, co w następstwie prowadzi do nabycia godnej naśladowania postawy obywatelskiej i patriotycznej.

Warto więc wyjść poza szkolne mury, aby spojrzeć na nauczanie historii z innej perspektywy lub poszerzyć je o ciekawostki. Warto podkreślić raz jeszcze, że nauka będzie przyniesie najlepsze efekty,

jeżeli podczas niej będziemy korzystać z jak największej liczby zmysłów oraz wykonywać konkretne działania. To dzięki nim proces uczenia się będzie dla ucznia interesujący, a wzbudzone w ten sposób emocje wpłyną pozytywnie na zapamiętywanie informacji. Pamiętajmy, że samo wzbudzenie mocnych i pozytywnych uczuć będzie tu dla nas nadrzędnym celem, a nie jedynie sposobem do usprawnienia przekazu treści. Korzystajmy z możliwości, jakie są nam oferowane. Nie bójmy się czasem zamienić teorii (np. w formie podręcznika) na praktykę (tj. wizytę w muzeum).

Słowa kluczowe: postawa patriotyczna, muzeum.

Przypisy:

¹ A. Chabiera, A. Kozioł, B. Skaldawski, *Dziedzictwo obok mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach*, Warszawa 2016, s. 188.

² R. Pater, *Edukacja muzealna dzieci. Alternatywne przestrzenie*, „Edukacja elementarna w Teorii i Praktyce” nr 30/2013, s. 68.

³ Tamże.

⁴ Tamże, s. 68–69.

⁵ A. Cabała, *Edukacja muzealna w praktyce szkolnej – wyzwania dydaktyczne*, „Kultura i Wychowanie” nr 1/2019, s. 65.

⁶ http://muzeum.sacz.pl/wp-content/uploads/2017/10/@Muzeum-NS_oferta-edukacyjna-2020.pdf (dostęp: 27 III 2020).

⁷ <https://etnomuzeum.eu/edukacja> (dostęp: 28 III 2020).

⁸ <http://www.muzeum.gorlice.pl/edukacja-i-warsztaty/lekcje-w-skansenie> (dostęp: 27 III 2020).

Warszawa: Narodowy Instytut Dziedzictwa, 2016.

- Pater R.: *Edukacja muzealna dzieci. Alternatywne przestrzenie*. „Edukacja elementarna w Teorii i Praktyce” nr 30/2013.

Netografia:

- <https://etnomuzeum.eu/edukacja> (dostęp: 28 III 2020).
- <http://www.muzeum.gorlice.pl/edukacja-i-warsztaty/lekcje-w-skansenie> (dostęp: 27 III 2020).
- http://muzeum.sacz.pl/wp-content/uploads/2017/10/@Muzeum-NS_oferta-edukacyjna-2020.pdf (dostęp: 27 III 2020).

Bibliografia:

- Cabała A.: *Edukacja muzealna w praktyce szkolnej – wyzwania dydaktyczne*. „Kultura i Wychowanie” nr 1/2019.
- Chabiera A., Kozioł A., Skaldowski B.: *Dziedzictwo obok Mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach*.

Anna Kaszyk-Górska – nauczyciel Szkoły Specjalnej Przysposabiającej do Pracy w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym im. Janusza Korczaka w Szymbarku.

Pomysł na „Bitwę Warszawską 1920”

Marzena Sula-Matuszkiewicz

Nauczyciele poszukują atrakcyjnych metod kształcenia patriotycznych postaw uczniów i ciekawych form współuczestnictwa młodego pokolenia w obchodach ważnych rocznic oraz kultywowania tradycji narodowej.

Tworzenie określonego systemu wartości i uczenie młodego pokolenia poszanowania tych wartości jest jednym z celów wychowania patriotycznego, realizowanego w sposób zaplanowany i metodyczny przede wszystkim przez placówki oświatowe, ale nie bez znaczenia są również instytucje kultury.

Niektórzy wiążą patriotyzm z emocjami, inni raczej z racjonalnymi przekonaniami. Ważne jest to, by umiejętnie dotrzeć do dziecka i obudzić w nim potrzebę poczucia narodowej tożsamości, poszanowania tradycji i historii. Należy pamiętać również o tym, aby tę edukację rozpocząć we wczesnym etapie wychowania

i aby dokonywało się to w środowisku rodzinnym. Dziecko w rodzinie w naturalny sposób jest włączone w kultywowanie tradycji i obyczajów. Obserwując i naśladując zachowania swoich najbliższych, angażuje się emocjonalnie w celebrację wydarzeń związanych z dziejami własnego kraju i przeżywanie wartości wspólnych dla społeczności, w której żyje.

Szkoła staje się kolejnym środowiskiem, gdzie uczeń odnajduje potwierdzenie słuszności przekonań wyniesionych z domu, ale także może zdobyć nowe nawyki kultywowania tradycji narodowych. Zależy to od bogatej oferty szkoły, atrakcyjnych metod wychowania patriotycznego, wiedzy

i zaangażowania samych nauczycieli. W obecnym świecie, w którym dominuje hedonizm materialistyczny, niełatwo jest szkole zaproponować młodym ludziom udział w interesujących formach kształcenia patriotycznego. Niewątpliwie najsukuteczniejsze sposoby uczenia to te, które tworzą okazje do zdobywania doświadczenia i angażują emocjonalnie poprzez działanie. Projekt edukacyjny świetnie wpisuje się w wychowanie patriotyczne. Zespołowe i planowe działanie uczniów, mające na celu rozwiązanie konkretnego problemu, jest okazją do zdobywania wiedzy, kształcenia umiejętności pracy zespołowej i wspólnego przeżywania.

Naprzeciw potrzebom nauczycieli wychodzą instytucje kultury, które organizują z rozmachem przedsięwzięcia o charakterze edukacyjnym, dając uczniom możliwość uczenia się patriotyzmu poprzez aktywne działania i zaangażowanie w atrakcyjne formy upamiętniania ważnych dla kraju wydarzeń. Warto więc skorzystać z oferty muzeów, domów kultury czy innych podobnych podmiotów chętnie współpracujących ze szkołami.

Ważne jest to, by umiejętnie dotrzeć do dziecka i obudzić w nim potrzebę poczucia narodowej tożsamości, poszanowania tradycji i historii

Muzeum Niepodległości w Warszawie zaprasza do udziału uczniów i nauczycieli w obchodach jubileuszu jednej z najważniejszych bitew ubiegłego stulecia. Upamiętnieniem tych wydarzeń jest Konkurs Historyczny *Bitwa Warszawska 1920 r. w świadomości młodego pokolenia Polaków*. Celem pomysłodawców tego przedsięwzięcia jest m.in. „zachęcenie uczniów do ciekawej interpretacji tematu, przy zastosowaniu różnych środków artystycznego wyrazu oraz technik plastycznych”¹. Zadanie dla uczniów klas młodszych szkół podstawowych to wykonanie projektu orderu lub pomnika upamiętniającego walkę Polaków w Bitwie Warszawskiej. Uczniowie klas 4–8 mogą przedstawić pomysł na grę planszową lub plakat wzywający do walki o niepodległość. Konkurs stwarza szansę uczniom szczególnie uzdolnionym plastycznie do zmierzenia się z talentem Jerzego Kossaka i namalowania w dowolnej technice obrazu, swojego „Cudu nad Wisłą”. Można również stać się autorem projektu banknotu 100 zł upamiętniającego tę ważną dla losów Europy bitwę lub redaktorem okolicznościowej gazety poświęconej zwycięstwu Polaków. Również nauczyciele mogą zaważać o nagrody konkursowe, przysyłając scenariusze apelu uroczystości lub lekcji muzealnej.

Zarząd Krajowy Związku Oficerów Rezerwy Rzeczypospolitej Polskiej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego jest organizatorem kolejnego

ogólnopolskiego Konkursu Historycznego *100. rocznica Bitwy Warszawskiej* adresowanego zarówno do uczniów szkół podstawowych, jak i ponadpodstawowych. Organizatorzy konkursu pozostawili uczniom i ich opiekunom całkowitą swobodę w wyborze formy i treści prac konkursowych. Jedynym warunkiem przyjęcia takiej pracy jest spełnienie celów zawartych w regulaminie. Szczegółowe informacje znajdują się na stronie internetowej ZOR RP: <https://zorrp.pl/aktualnosci/konkursy/2019/12/regulamin-ogolnopolskiego-konkursu/>

Posel na Sejm RP Barbara Bartuś co roku organizuje konkursy historyczne dla młodzieży szkolnej. Zaplanowany w tym roku szkolnym Konkurs Historyczny dla uczniów szkół ponadpodstawowych Województwa Małopolskiego *Wojna polsko-bolszewicka. Przyczyny i skutki zwycięskiej Bitwy Warszawskiej 1920* został przeniesiony na rok szkolny 2020/2021. Patronat honorowy nad konkursem objął Minister Obrony Narodowej Mariusz Błaszczak. Szczegółowe zagadnienia wiedzy podane zostały w regulaminie: <https://kuratorium.krakow.pl/wp-content/uploads/2020/02/regulamin-kh-wojna-polsko-bolszewicka-przyczyny-i-skutki-zwycieskiej-bitwy-warszawskiej-1920.pdf>

Muzeum Historii Polski dziesięć lat temu zorganizowało w Warszawie wystawę prac czołowych współczesnych polskich artystów poświęconą pamięci Bitwy Warszawskiej. Ekspozycja pt. „Osiemnasta” zgromadziła dzieła m.in. Krzysztofa Bednarskiego, Janusza Bałdygi, Włodzimierza J. Zakrzewskiego, Pawła Kowalewskiego i Pawła Susida. Prezentację tego wydarzenia oraz bardzo ciekawą wypowiedź jednego z twórców instalacji artystycznej zarejestrowano w materiale filmowym dostępnym na kanale YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=OmmyN5QPCfo>. Artysta Janusz Bałdyga przedstawia swój „przestrzenny obiekt parzysty”, pracę alegoryczną inspirowaną tematem wojny z bolszewikami, wyjaśniając ideę bitwy jako konfrontacji. Możliwość zrozumienia wyrazu artystycznego dzieła i emocji artysty może stać się dla młodzieży zachętą do częstszego kontaktu

ze sztuką, próbą odczytania jej metaforycznego przesłania i dokonywania własnych interpretacji. Może taką okazję będą mieli uczniowie szkół małopolskich podczas odwiedzin Muzeum Narodowego w Krakowie, które ma w swoich planach wystawę z okazji 100. rocznicy Bitwy Warszawskiej. Na wystawie zostaną zaprezentowane plakaty patriotyczne i wojenne z tamtego okresu. Obok nich znalazłyby się plakaty bolszewickie².

Interesującą propozycją na wzbudzenie refleksji o „cudzie nad Wisłą” jest spektakl wystawiany w Teatrze Starym³. Twórcy inscenizacji „Bitwa Warszawska 1920” stawiają trudne pytania o osobiste motywacje bohaterów narodowych, ukazują z innej perspektywy nasze zmitologizowane stereotypy pojmowania niepodległości i dobra społecznego.

Kogo można nazwać patriotą w czasie pokoju i w niepodległej ojczyźnie? W jaki sposób wyrazić szacunek wobec swojego kraju? Pomoc uczniom w szukaniu odpowiedzi na te i podobne pytania to kolejne wyzwanie dla nauczycieli i wychowawców.

Słowa kluczowe: Bitwa Warszawska 1920, edukacja patriotyczna.

Przypisy:

¹ *Regulamin Konkursu „Bitwa Warszawska 1920 r. w świadomości młodego pokolenia Polaków”*: <http://muzeum-niepodleglosci.pl/strefa-dzieci/bitwa-warszawska-1920-r-w-swiadomosci-młodego-pokolenia-polakow/> (dostęp: 27 IV 2020).

² *Komunikat MNK* [online]. Kraków: LoveKrakow.pl: https://lovekrakow.pl/aktualnosci/witraze-fotografie-jana-pawla-ii-i-bitwa-warszawska-czyli-nowe-propozycje-muzeum-narodowego_33997.html (dostęp: 28 IV 2020).

³ *Repertuar: „Bitwa Warszawska 1920”* [online]. Kraków: Teatr Stary, 2013; <https://stary.pl/pl/repertuar/bitwa-warszawska-1920/> (dostęp: 28 IV 2020)

Marzena Sula-Matuszkiewicz – członek Zespołu Redakcyjnego „Hejnału Oświatowego”, nauczyciel bibliotekarz Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej Filia w Nowej Hucie.

Czas pandemii – czas nauki. Szkoła w okresie zmiany edukacyjnej

dr Małgorzata Jaśko

Na pracę szkoły duży wpływ wywiera jej otoczenie zewnętrzne. W chwili obecnej, w związku z wprowadzeniem w naszym kraju stanu epidemii, na plan pierwszy wysuwa się kontekst zdrowotny, który rzutuje na wszystkie sfery życia i pracy obywateli, w tym również na edukację.

Problem zmiany jest przedstawiony w literaturze w różny sposób. Tam, gdzie mowa o zmianach edukacyjnych, najczęściej pojawiają się takie określenia, jak: reforma, rozwój, innowacja. Ze względu na zasięg możemy wyróżnić zmiany makrosystemowe i mikrosystemowe (dotyczące systemu edukacji, szkoły, klasy, ucznia)¹. Na rozwój szkoły mają wpływ zarówno siły zewnętrzne, które wynikają z jej otoczenia, jak i również siły wewnętrzne – działania podejmowane w samej organizacji. Jak stwierdza Maria Czerepaniak-Walczak: „Deklarowane i rzeczywiste zmiany szkoły jako instytucji edukacyjnej mogą pochodzić od władz oświatowych (politycznych) różnych szczebli, rodziców lub personelu szkolnego, uczniów”².

Przemiany zachodzące w otoczeniu szkoły implikują zmiany w procesach edukacyjnych

Pedagodzy i teoretycy zarządzania do tej pory zwracali uwagę głównie na

kontekst społeczno-polityczny pracy szkoły. Obecnie na plan pierwszy wysuwa się kontekst zdrowotny. Nowa sytuacja, w której znalazła się instytucja edukacyjna, i wynikające z niej nowe zadania stojące przed społecznością szkolną stymulować mogą zarówno rozwój szkoły jako organizacji, jak i rozwój indywidualny nauczycieli. Nowe uwarunkowania prawne, które obecnie dotyczą tylko zmian o charakterze czasowym³, mogą mieć charakter długofalowy i stanowić stały dorobek wprowadzanych obecnie zmian w zakresie edukacji zdalnej.

Nauczyciel kreatorem zmian

Zgodnie z założeniami teorii organizacyjnych impulsy zmiany powinny przebiegać od szkoły do systemu szkolnego, którego jest częścią. Tematykę tę podejmowali m.in. M. J. Szymański w książce *W poszukiwaniu drogi. Szanse i problemy edukacji w Polsce* oraz I. Nowosad w pracy *Autonomia szkoły*

*publicznej w Niemczech: poszukiwania, konteksty, uwarunkowania*⁴.

D. Elsner w artykule *Inicjatorzy zmiany* zwracała uwagę na to, że w naszym hierarchicznym społeczeństwie najczęściej spoglądamy do góry struktury organizacyjnej systemu edukacji. Zmiany wprowadzane odgórnie wydają się – choć niesłuszne – ważniejsze. Inicjatorami zmian płynących z otoczenia mogą być uczelnie, placówki doskonalenia, organizacje i różne podmioty indywidualne⁵. Duży wpływ na kształtowanie takiego podejścia do sposobu wprowadzania zmian i nadanie mu wymiaru praktycznego ma rozwój technologii informacyjnych i pojawiająca się obecnie potrzeba korzystania z nich na skalę masową. „Aktywność użytkownika Internetu polega na wzajemności relacji interpersonalnych, coraz częściej nie jesteśmy już tylko zwykłymi odbiorcami i konsumentami dóbr kultury, ale również współautorami treści – wyzwalamy swoją kreatywność, publikujemy i upowszechniamy w sieci nasze dzieła”⁶.

Innowacyjni nauczyciele dzielący się swoimi pomysłami w sieci mogą wywierać duży wpływ na innych nauczycieli – na ich warsztat pracy. Zmiany tego typu mogą wykraczać poza zasięg danej szkoły, gminy/dzielnicy, czy nawet województwa. W szczególnych sytuacjach, a w takiej obecnie się znajdujemy, ujawniają się nasze talenty w różnych obszarach – **możemy być inicjatorami zmian oddolnych (organizacyjnych, metodycznych itp.)**. Wprowadzane obecne unormowania prawne regulujące sposób realizacji edukacji zdalnej (kiedy uczeń i nauczyciel są od siebie

Fot. M. Grewenda

oddaleni)⁷ mogą być w różny sposób realizowane w szkole jako organizacji uczącej się. Wdrażane nowe pomysły, weryfikowane w praktyce odmienne rozwiązania w zakresie metod, środków oraz form organizacyjnych tworzyć mogą banki dobrych praktyk i wspierać proces uczenia się i nauczania innych.

Innowacyjni nauczyciele
dzielący się swoimi pomysłami
w sieci mogą wywierać duży
wpływ na innych nauczycieli

Nasze przygotowanie mentalne do wprowadzania zmian warto zacząć od poszukiwania pozytywów – przykładów, które pokazują, że można żyć, pracować i uczyć się inaczej, że jest to możliwe i przynosi wymierne efekty. Warto również osadzać zachodzące zmiany w kontekście prognozowanych zmian edukacyjnych – propozycji obecnych we współczesnym dyskursie pedagogicznym. Edukacja domowa, potrzeba poszerzania przestrzeni edukacyjnej szkoły⁸, uczenie się w sieci to zagadnienia podejmowane od dawna zarówno przez teoretyków, jak i praktyków edukacyjnych. W obecnej sytuacji zdrowotnej edukacyjna przestrzeń wirtualno-technologiczna traktowana do tej pory jako wymiar alternatywny wysuwa się na plan pierwszy. Przestrzeń fizyczno-architektoniczną (klasa, budynek szkoły) zastępują edukacja zdalna i spotkania edukacyjne (uczniów, nauczycieli, a nawet rodziców) w świecie wirtualnym⁹. Ciągłe jednak ważne są relacje, spotkania z drugim człowiekiem – chociaż w innej przestrzeni.

Przykłady dobrej praktyki w zakresie edukacji zdalnej

Szkoła po zakończeniu pandemii pewnie będzie już inna. Jaka? To zależy od różnych czynników nie tylko zewnętrznych, ale również wewnętrznych. Wiele zależy od nas samych, naszego podejścia do zachodzących zmian, energii, zaangażowania i kreatywności.

Prezentowane poniżej przykłady dobrej praktyki opracowane przez doradców medycznych wychowania fizycznego MCDN w Ośrodku w Tarnowie – Kingę Adamczyk i Renatę Polek pokazują, że w sposób zdalny prowadzić można nawet zajęcia wychowania fizycznego. Wydaje się to niemożliwe, ale jednak! Tego typu zajęcia nie tylko odwołują się do wartości poznawczych, ale również wartości witalnych tak ważnych obecnie.

Przykłady te mogą inspirować do podejmowania własnych, innowacyjnych działań w zakresie edukacji zdrowotnej i uświadamiać potrzebę dzielenia się swoimi doświadczeniami – do czego zachęcam. Pamiętajmy, że zmiana zaczyna się od nas samych!

Przykład 1.

Opracowała: Renata Polek – doradca metodyczny w MCDN Ośrodek w Tarnowie.

Konspekt lekcji wychowania fizycznego online dla kl. IV–VIII.

Temat: *Chcę mieć piękne ciało – lekcja online. Ćwiczenia ogólnorozwojowe z wykorzystaniem nietypowych przyborów oraz mobilnych aplikacji.*

Prowadzący: nauczyciel wychowania fizycznego.

Miejsce ćwiczeń: bezpieczna przestrzeń w domu.

Czas trwania: 25–45 min, raz w tygodniu.

Przybory: koc, krzesło, butelki plastikowe, piłeczki pingpongowe, piórko, laptop lub inny nośnik informatyczny, filmy i testy aktywności fizycznej online. Można wykorzystać różne narzędzia i aplikacje do mierzenia aktywności fizycznej np.: krokomierz, smartwatch, smartband, Endomondo, MyFitnessPal lub inne (informację o aplikacjach i narzędziach można znaleźć w materiałach umieszczonych w sieci współpracy i samokształcenia).

Metoda prowadzenia zajęć: naśladowczo – ścisła i zadaniowo – ścisła, łączenie się z nauczycielem przez

różne aplikacje (aplikacje i narzędzia zatwierdzone przez szkołę, np. e-dziennik, e-mail, MS Teams, Google Classroom lub inne zapewniające informację zwrotną od ucznia).

Zadania główne: doskonalenie ćwiczeń ogólnorozwojowych z wykorzystaniem nietypowych przyborów, zapoznanie ucznia z mobilnymi aplikacjami i umiejętność ich wykorzystania.

Zadania szczegółowe:

1. Samokontrola: uczeń organizuje sobie bezpieczne miejsce w domu do ćwiczeń w celu poprawnego wykonania zadań.

2. Umiejętności:

- uczeń potrafi zainstalować i wykorzystać mobilne aplikacje do podnoszenia swojej aktywności fizycznej;
- uczeń potrafi wykonać zaproponowane ćwiczenia z zachowaniem zasad bezpieczeństwa w domu.

3. Wiadomości:

- uczeń zna i umie wykorzystać mobilne aplikacje;
- uczeń wie, co to samokontrola i samoocena;
- zna podstawowe wiadomości z zakresu techniki wykonywania wymienionych ćwiczeń gimnastycznych;
- zna wpływ ćwiczeń gimnastycznych na ogólną sprawność organizmu;
- zna terminologię i nazewnictwo wykonywanych ćwiczeń gimnastycznych;
- potrafi dobierać ćwiczenia kształtujące określone partie mięśni.

4. Motoryczność:

- uczeń rozwija koordynację ruchową;
- kształtuje dokładność ruchową i estetykę wykonywanego ruchu.

5. Samoocena: uczeń dokonuje samooceny poprawności wykonywanych ćwiczeń.

6. Cele dydaktyczne:

- kształtujący: przeciwdziałanie złym nawykom postawy, doskonalenie wybranych cech motoryki, poprawa sprawności ogólnej ucznia;
- poznawczy: poznanie nowych aplikacji (np.: krokomierz, Endomondo i inne), nowych ćwiczeń gimnastycznych z wykorzystaniem przyborów nietypowych;
- wychowawczy: zrozumienie istoty wykonywania ćwiczeń i ich wpływ na dobrą postawę ciała, samodyscyplina i samokontrola, motywowanie ucznia do aktywności fizycznej podczas pracy zdalnej.

CZĘŚĆ ZAJĘĆ	TOK ZAJĘĆ	ZADANIA I PRZEBIEG	UWAGI
I	Czynności organizacyjne	1. Powitanie. 2. Sprawdzenie, czy wszyscy uczniowie mają kontakt z nauczycielem. 3. Podanie celu lekcji.	Przed przystąpieniem do zajęć z uczniami należy ustalić sposób komunikowania się z uczestnikami zajęć. Wspólnie ustalacie zasady: godzinę spotkania, czas trwania, aplikację wspólną dla wszystkich, możliwości dostępu do Internetu czy sprzętu komputerowego. Należy przypomnieć o zasadach przygotowania bezpiecznego miejsca do ćwiczeń, sposobu przekazania wiedzy i umiejętności oraz oceniania ucznia. Proponuję, by wstawiać ocenę za aktywność i wiedzę podczas zajęć, a nie za osiągnięty wynik. Podczas zajęć ustalacie, kto ma aplikację, np. krokomierz i kto z nich korzysta. Jeśli uczniowie nie posiadają żadnej aplikacji, poleć im, aby zmierzili tętno początkowe i końcowe (w ten sposób można zmierzyć aktywność fizyczną i zaangażowanie w prowadzenie zajęć u ucznia).
	Rozgrzewka	1. Podanie linku do proponowanej rozgrzewki: - ćwiczenie 1: https://www.youtube.com/watch?v=Gesd9tFGpl0 - ćwiczenie 2: https://www.youtube.com/watch?v=NksAkwcgGz0 ¹⁰ - ćwiczenie z przyborami nietypowymi: https://www.youtube.com/watch?v=J7Evuks9Fos&t=523s ¹¹ - trening wzmacniający: https://www.youtube.com/watch?v=Eso66q7XLDM ¹² 2. Lub przeprowadzenie rozgrzewki przez nauczyciela podczas wideo lekcji.	Zestaw ćwiczeń z przyborami, które można znaleźć w domu i do wykonania w domu. Nauczyciel przesyła uczniom link do wymienionych obok filmów. Nauczyciel prowadzi rozgrzewkę, a uczniowie go naśladowują.
II	Ćwiczenia ogólnorozwojowe z wykorzystaniem przyborów nietypowych	Każdemu uczniowi można polecić wymyślenia ćwiczenia ogólnorozwojowego z wykorzystaniem wcześniej przygotowanych przyborów nietypowych, np. krzesło, plastikowa butelka: https://www.youtube.com/watch?v=aiMiU6mMLhA13 - do podanych ćwiczeń dołącz przybory nietypowe.	Podczas wideolekcji nauczyciel może zadać po kolei uczniom wymyślenie ćwiczenia na określoną partię mięśni (w klasach starszych). Uczeń sam kontroluje intensywność ćwiczeń. Zadanie to można ocenić na podstawie aktywności ucznia.
III	Ćwiczenia uspokajające	Ćwiczenie uspokajające: „Uklon japoński”, „Koci grzbiet”, „Piórko – płatki śniegu”, „Piłeczka pingpongowa”: https://www.youtube.com/watch?v=mHBR12nnpSs ¹⁴ - muzyka relaksacyjna.	Zestaw ćwiczeń, które można wykorzystać podczas części końcowej zajęć: https://wychowaniefizyczne.net/15-cwiczen-oddechowych-ktore-mozesz-wykorzystac-w-czesci-koncowej-lekcji-wychowania-fizycznego/ ¹⁵ .
IV	Podsumowanie zajęć/czynności organizacyjne	1. Podsumowanie zajęć. 2. Przedstawienie Tygodniowego FIT Terminarza. 3. Pożegnanie i umówienie się na kolejne spotkanie.	Przedstaw uczniom Tygodniowy FIT Terminarz, aby zmotywować ich do codziennej aktywności (różne szablony można znaleźć na Internecie). Uczniowie wspólnie z nauczycielem podsumowują zajęcia. Omawiają sposób prowadzenia lekcji, podsumowują swoje zaangażowanie w wykonywanie ćwiczeń (nauczyciel wystawia ocenę dla uczniów zaangażowanych w przeprowadzenie zajęć), podają wyniki aktywności fizycznej z wykorzystywanych aplikacji (tylko w celach analizy sprawdzenia aktywności, nie oceniamy za wynik). Ewaluacja zajęć – ustal z uczniami, co się udało, co należy poprawić, a z czego zrezygnować.

Przykład 2.

Opracowała: Kinga Adamczyk – doradca metodyczny w MCDN Ośrodek w Tarnowie.

Zajęcia wychowania fizycznego online – szkoła ponadpodstawowa.

Temat: Postaw na fitness w czasie obowiązkowej izolacji.

Współczesne lekcje wychowania fizycznego w liceum często konkurują z zajęciami w klubach fitness lub na siłowni. Zdarza się, że uczniowie nie ćwiczą podczas zajęć w szkole, bo twierdzą, że są zmęczeni wieczornymi zajęciami komercyjnymi. Nauczyciel do swojego arsenału metod i środków oddziaływań pedagogicznych powinien dodać niestandardowe lekcje wychowania fizycznego. Zastosowanie znanych przyborów i przyrządów w sposób innowacyjny znacząco poprawi atrakcyjność zajęć, co powinno przyczynić się do zmniejszenia liczby młodych ludzi, którzy nie ćwiczą podczas lekcji wychowania fizycznego.

Organizowanie zajęć wychowania fizycznego na odległość jest bardzo trudne. Może więc to właśnie ten czas, aby sięgnąć po niestandardowe zajęcia i wykorzystać zasoby YouTube'a? Poniżej podaję kilka propozycji dla osób, które dopiero rozpoczną swoją przygodę z ćwiczeniami fitness, jak również dla takich, które je bardzo dobrze znają. Ćwiczenia najlepiej wykonywać 2 lub 3 razy w tygodniu.

Propozycje dla początkujących:

- Fitness dla początkujących z Paulą Piotrkowską: <https://www.youtube.com/watch?v=pezB41W4xaA>¹⁶
- Fitness dla bardzo początkujących z Paulą Piotrkowską: <https://www.youtube.com/watch?v=JLuCRdA2yGI>¹⁷
- Pilates dla początkujących z Paulą Piotrkowską: <https://www.youtube.com/watch?v=G4tXjmhfxVs>¹⁸
- Power Pilates z Paulą Piotrkowską: <https://www.youtube.com/watch?v=-ecSMvcmYvg>¹⁹

Propozycje dla zaawansowanych:

- Fitness z Nela Trening TBC dla zaawansowanych: <https://www.youtube.com/watch?v=h7OI53UPJtg>²⁰

- Indywidualny trening ogólnorozwojowy z oporem własnego ciała dla chłopców z Pawłem Lepą: <https://www.youtube.com/watch?v=oKLMHA9yIYo>²¹
- Indywidualny trening ogólnorozwojowy z oporem własnego ciała dla chłopców z Michałem Grzelakiem: <https://www.youtube.com/watch?v=69QvqJYpNB8>²².

Słowa kluczowe: zmiana edukacyjna, edukacja zdalna, edukacja zdrowotna.

Przypisy:

¹ Por. D. Ekiert-Grabowska, D. Oldroyd, *Kierowanie zmianą. Przewodnik dla edukatora* (Program TERM, moduł III), Radom 1995, s. 35, D. Elsner, *Doskonalenie kierowania placówką oświatową: wokół nowych pojęć i znaczeń*, Chorzów 1999, s. 41.

² M. Czerepaniak-Walczak, *Zmiana szkoły, szkoła zmiany. O koncepcjach zawodu nauczyciela*, [w:] *Ku dobrej szkole. Cywilizacyjne dylematy współczesnej edukacji*, red. Cz. Plewka, t. 1, Warszawa 2009, s. 71.

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 roku w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020, poz. 493).

⁴ M. J. Szymański, *W poszukiwaniu drogi. Szanse i problemy edukacji w Polsce*, wyd. 2 poszerz., Kraków 2008, s. 44, I. Nowosad, *Autonomia szkoły publicznej w Niemczech: poszukiwania, konteksty, uwarunkowania*, Zielona Góra 2008.

⁵ D. Elsner, *Inicjatorzy zmiany*, „Dyrektor Szkoły” nr 1/2012, s. 21–22.

⁶ *Dydaktyka cyfrowa epoki smartfona. Analiza cyfrowych aspektów dydaktyki gimnazjum i szkoły średniej. Raport ekspercki*, red. nauk. M. Wieczorek-Tomaszewska, 2013, s. 7: <http://www.ldc.edu.pl/phocadownload/Dydaktyka-cyfrowa-epoki-smartfona.pdf> (dostęp: 26 IV 2020).

⁷ *Kształcenie na odległość – nowe regulacje prawne* / MEN, 20 III 2020: <https://www.gov.pl/web/edukacja/ksztalcenie-na-odleglosc--nowe-regulacje-prawne> (dostęp: 26 IV 2020).

⁸ Szerzej: M. Jaśko, *Wartości społeczno-kulturowe wyznacznikiem przestrzeni aksjologicznej szkoły. Przykłady dobrej praktyki*, [w:] *Aksjologiczny wymiar pracy szkoły i nauczyciela*.

Różne podejścia i perspektywy poznawcze, red. M. Jaśko, Tarnów 2018, s. 163–182.

⁹ Por. A. Saczuk, *Przestrzeń edukacyjna na miarę XXI wieku*, „Dyrektor Szkoły” nr 1/2018, s. 68.

¹⁰ Filmy instruktażowe zrealizowano w ramach projektu „Edukacja zdrowotna w profilaktyce urazów i promocji bezpieczeństwa”, finansowanego ze środków Narodowego Programu Zdrowia 2016–2020, realizowanego w ramach Celu operacyjnego nr 5: Promocja zdrowego i aktywnego starzenia się. Dostępne w Internecie: *Ćwiczenia w pozycji stojącej z użyciem krzesła – zestaw 1*: <https://www.youtube.com/watch?v=Gesd9tFGpI0>; *Ćwiczenia koordynacyjne*: <https://www.youtube.com/watch?v=NksAkwcgGz0> (dostęp: 26 IV 2020).

¹¹ D. Rudnik: *Ćwiczenia w domu z przybarami domowymi (produktami spożywczymi)*; <https://www.youtube.com/watch?v=J7Evuks9Fos&t=523s> (dostęp: 26 IV 2020).

¹² D. Rudnik: *Ćwiczenia wzmacniające całe ciało*: <https://www.youtube.com/watch?v=Es066q7XLDm> (dostęp: 26 IV 2020).

¹³ *Aktywność fizyczna dzieci – trudniejszy zestaw ćwiczeń* / Akademia NFZ: <https://www.youtube.com/watch?v=aiMiU6mMLhA> (dostęp: 26 IV 2020).

¹⁴ *Muzyka, która przyciąga pozytywne myśli – myśli, refleksji i spokoju / Relaxing dreams*: <https://www.youtube.com/watch?v=mHBR12nnpSs> (dostęp: 26 IV 2020).

¹⁵ P. Nowak, *15 ćwiczeń oddechowych, które możesz wykorzystać w części końcowej lekcji wychowania fizycznego*, Wychowanie-fizyczne.net, dodane 29 IV 2013: <https://wychowaniefizyczne.net/15-cwiczen-oddechowych-ktore-mozesz-wykorzystac-w-czesci-koncowej-lekcji-wychowania-fizycznego/> (dostęp: 26 IV 2020).

¹⁶ *Trening na całe ciało dla początkujących z Paulą Piotrkowską*, Trening Fitness, dodane 26 I 2019: <https://www.youtube.com/watch?v=pezB41W4xaA> (dostęp: 26 IV 2020).

¹⁷ *Fitness dla bardzo początkujących z Paulą Piotrkowską*, Trening Fitness, dodane 18 I 2018: <https://www.youtube.com/watch?v=JLuCRdA2yGI> (dostęp: 26 IV 2020).

¹⁸ *Pilates 2 dla początkujących z Paulą Piotrkowską*, Trening Fitness, dodane 17 VIII 2018: <https://www.youtube.com/watch?v=G4tXjmhfxVs> (dostęp: 26 IV 2020).

¹⁹ *Power Pilates – kompletny trening całego ciała z Paulą Piotrkowską*, Trening Fitness, dodane 27 IV 2018: <https://www.youtube.com/watch?v=-ecSMvcmYvg> (dostęp: 26 IV 2020).

²⁰ Trening TBC /Nela Niewiarowska, dodany 19 XI 2016: <https://www.youtube.com/watch?v=h7Ol53UPJtg> (dostęp: 26 IV 2020).

²¹ Trening ogólnorozwojowy dla mężczyzn: wykorzystaj ciężar własnego ciała z Pawłem Lepą, hurtowniasportowa.net, dodane 31 V 2016: <https://www.youtube.com/watch?v=oKLMHA9yIYo> (dostęp: 26 IV 2020).

²² M. Grzelak, Mocny interwałowy trening całego ciała, CentrumSportowca.pl, dodany 2 IV 2014, <https://www.youtube.com/watch?v=69QvqJYpNB8> (dostęp: 26 IV 2020).

Bibliografia:

- Czerepaniak-Walczak M.: *Zmiana szkoły, szkoła zmiany. O koncepcjach zawodu nauczyciela*, [w:] *Ku dobrej szkole. Cywilizacyjne dylematy współczesnej edukacji*, t. 1, red. Cz. Plewka, Warszawa: Wyższa Szkoła Humanistyczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, 2009.
- *Dydaktyka cyfrowa epoki smartfona. Analiza cyfrowych aspektów dydaktyki gimnazjum i szkoły średniej. Raport ekspercki, koncepcja raportu* K. Głomb, red. nauk. M. Wiczorek-Tomaszewska, 2013: <http://www.ldc.edu.pl/phocadownload/Dydaktyka-cyfrowa-epoki-smartfona.pdf> (dostęp: 26 IV 2020).
- Ekiert-Grabowska D., Oldroyd D.: *Kierowanie zmianą. Przewodnik dla edukatora* (Program TERM, moduł III) Radom: Ośrodek Kształcenia i Doskonalenia Kadr Instytutu Technologii Eksploatacji, 1995.
- Elsner D.: *Doskonalenie kierowania placówką oświatową. Wokół nowych pojęć i znaczeń*. Chorzów: Mentor, 1999.
- Elsner D.: *Inicjatorzy zmiany*. „Dyrektor Szkoły” nr 1/2012.
- Jaśko M.: *Wartości społeczno-kulturowe wyznacznikiem przestrzeni aksjologicznej szkoły. Przykłady dobrej praktyki*. [w:] M. Jaśko (red.) *Aksjologiczny wymiar pracy szkoły i nauczyciela. Różne podejścia i perspektywy poznawcze*. Tarnów: Studio Projektowo Wydawnicze Artusgraf 2018.
- *Kształcenie na odległość – nowe regulacje prawne* / Ministerstwo Edukacji Narodowej, 20 III 2020: <https://www.gov.pl/web/edukacja/ksztalcenie-na-odleglosc--nowe-regulacje-prawne> (dostęp: 26 IV 2020).
- Nowosad I.: *Autonomia szkoły publicznej w Niemczech. Poszukiwania, konteksty, uwarunkowania*. Zielona Góra: Uniwersytet Zielonogórski, 2008.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 roku w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie

Rys. D. Sterna

czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. 2020, poz. 493).

- Saczuk A.: *Przestrzeń edukacyjna na miarę XXI wieku*. „Dyrektor Szkoły” nr 1/2018.
- Szymański M. J.: *W poszukiwaniu drogi. Szanse i problemy edukacji w Polsce*. Wyd. 2 poszerz., Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2008.

Linki do filmów i materiałów wykorzystanych w Przykładach 1 i 2:

- *Ćwiczenia koordynacyjne*: film instruktażowy zrealizowany w ramach projektu „Edukacja zdrowotna w profilaktyce urazów i promocji bezpieczeństwa”, finansowanego ze środków Narodowego Programu Zdrowia 2016–2020, realizowanego w ramach Celu operacyjnego nr 5: Promocja zdrowego i aktywnego starzenia się: <https://www.youtube.com/watch?v=NksAkwcGz0> (dostęp: 26 IV 2020).
- *Ćwiczenia w pozycji stojącej z użyciem krzesła – zestaw 1*: film instruktażowy zrealizowany w ramach projektu „Edukacja zdrowotna w profilaktyce urazów i promocji bezpieczeństwa”, finansowanego ze środków Narodowego Programu Zdrowia 2016–2020, realizowanego w ramach Celu operacyjnego nr 5: Promocja zdrowego i aktywnego starzenia się: <https://www.youtube.com/watch?v=Gesd9tFGpl0> (dostęp: 26 IV 2020).
- Grzelak M.: *Mocny interwałowy trening całego ciała*, CentrumSportowca.pl, dodany 2 IV 2014: <https://www.youtube.com/watch?v=69QvqJYpNB8> (dostęp: 26 IV 2020).
- Lepa P.: *Trening ogólnorozwojowy dla mężczyzn: wykorzystaj ciężar własnego ciała*, hurtowniasportowa.net, dodane 3 V 2016: <https://www.youtube.com/watch?v=oKLMHA9yIYo> (dostęp: 26 IV 2020).
- *Muzyka, która przyciąga pozytywne myśli – myśli, refleksji i spokoju / Relaxing dreams*: <https://www.youtube.com/watch?v=mHBR12nnpSs> (dostęp: 26 IV 2020).

<https://www.youtube.com/watch?v=mHBR12nnpSs> (dostęp: 26 IV 2020).

- Niewiarowska N.: *Trening TBC*, dodany 19 XI 2016: <https://www.youtube.com/watch?v=h7Ol53UPJtg> (dostęp: 26 IV 2020).
- Nowak P.: *15 ćwiczeń oddechowych, które możesz wykorzystać w części końcowej lekcji wychowania fizycznego*, Wychowanie fizyczne.net, dodane 29 IV 2013: <https://wychowaniefizyczne.net/15-cwiczen-oddechowych-ktore-mozesz-wykorzystac-w-czesci-koncowej-lekcji-wychowania-fizycznego/> (dostęp: 26 IV 2020).
- Piotrkowska P.: *Fitness dla bardzo początkujących*, *Trening Fitness*, dodane 18 I 2018: <https://www.youtube.com/watch?v=JLuCRdA2yGI> (dostęp: 26 IV 2020).
- Piotrkowska P.: *Pilates 2 dla początkujących*, *Trening Fitness*, dodane 17 VIII 2018: <https://www.youtube.com/watch?v=G-4tXjmhfxVs> (dostęp: 26 IV 2020).
- Piotrkowska P.: *Power Pilates – kompletny trening całego ciała*, *Trening Fitness*, dodane 27 IV 2018: <https://www.youtube.com/watch?v=ecSMvcmYvg> (dostęp: 26 IV 2020).
- Piotrkowska P.: *Trening na całe ciało dla początkujących z Paulą Piotrkowską*, *Trening Fitness*, dodane 26 I 2019: <https://www.youtube.com/watch?v=pezB41W4xaA> (dostęp: 26 IV 2020).
- Rudnik D.: *Ćwiczenia w domu z przyborami domowymi (produktami spożywczymi)*: <https://www.youtube.com/watch?v=J7Evuks9Fos&t=523s> (dostęp: 26 IV 2020).
- Rudnik D.: *Ćwiczenia wzmacniające całe ciało*: <https://www.youtube.com/watch?v=Eso66q7XLDM> (dostęp: 26 IV 2020).

Małgorzata Jaśko – doktor nauk społecznych w zakresie pedagogiki, nauczyciel konsultant w MCDN Ośrodku w Tarnowie, autorka publikacji dotyczących współczesnej szkoły podejmujących problematykę przywództwa partycypacyjnego, nowych funkcji i zadań nauczycieli na rzecz szkoły jako organizacji, wychowania w wartościach i do wartości.

Przykłady przywołanych w artykule scenariuszy lekcji opracowali doradcy metodyczni MCDN Ośrodku w Tarnowie: Kinga Adamczyk i Renata Polek.

Jak zwiększyć zaangażowanie uczniów w zdalne uczenie się?

Danuta Sterna

W jaki sposób możemy w zdalnym nauczaniu zmotywować uczniów do uczenia się i wykonywania zadań, które polecamy im samodzielnie wykonać?

Nauczanie zdalne jest nowe zarówno dla nauczyciela, jak i dla naszych podopiecznych. Nie obowiązują stare zasady, które w czasie pandemii często się nie sprawdzają. W tym artykule podam sześć prostych wskazówek dla nauczycieli, które mogą się przydać w budowaniu motywacji uczniów do zdalnej nauki.

Budowanie nawyków

Poproś uczniów, aby regularnie wykonywali jedno lub dwa proste polecenia. Ważne jest kształcenie nawyku wykonywania zadań w procesie uczenia się. Zdalne nauczanie sprzyja odkładaniu pracy na później, dlatego trzeba temu przeciwdziałać. Jeśli uda się go wykształcić, to wejdzie on młodym ludziom „w krew”. Możemy im w tym pomóc, ograniczając liczbę poleceń do dwóch prostych zaleceń. Może to być np.: „Wykonaj zadania tego samego dnia, którego zostały zadane” lub „Nie spóźniaj się na zajęcia online”. Ograniczenie liczby poleceń jest ważne, bo za duża może zniechęcić ucznia. Można ustalić z uczniami polecenia, w których będą się ćwiczyć przez dany okres. Jeśli damy uczniom wybór, tym bardziej będą skłonni pracować nad pożytecznymi nawykami.

Szansa spotkania przyjaciół

Podkreślaj szansę zobaczenia się z przyjaciółmi, choćby online. Uczniowie nie mają teraz możliwości wspólnych spotkań i brakuje im widoku i wiadomości od kolegów i koleżanek. Dzięki spotkaniu wirtualnemu uczniowie mogą nadal czuć się częścią klasy. Wyjść poza życie codzienne w zamkniętym domu. Warto poświęcić kilka minut lekcji zdalnej na podzielenie się informacją, co słychać u innych. Można zapowiedzieć, że na przykład 10 minut lekcji będzie temu poświęcone i za każdym razem ktoś inny opowie, jak

wygląda teraz jego dzień, czym się interesuje i czego nowego się nauczył.

Docenianie dobrych praktyk

Doceniaj to, że uczniowie wykonują polecenia w terminie. Jeśli inni zobaczą, że ich koledzy robią to systematycznie, również zachęcą się do pozytywnej praktyki. Jeśli okaże się, że uczniowie oddali pracę w terminie, to docień to, a nie traktuj jedynie jako wykonanie obowiązku. Jeśli jednak ta dobra praktyka nie ma miejsca, pominięcie milczeniem, robienie wymówek nie spowoduje bowiem zaangażowania uczniów. Lepiej wzorować się na pozytywach. Można też zauważać pozytywną zmianę, czyli np. to, że więcej uczniów oddaje pracę na czas. Takie dostrzeżenie działa mobilizująco.

Świętowanie

W zasadzie wszystko nadaje się do świętowania. Jeśli coś nie wychodzi, a po zmianie zaczyna się udawać, to już jest to powód do świętowania. Jeśli np. uczniowie słabo dają sobie radę z platformą, na której pracujecie, to można im zaproponować przesłanie wykonanych prac innymi kanałami, np. mailem lub WhatsAppem. Jeśli okaże się, że to skuteczna zmiana, warto to podkreślić i docenić. Ilekroć widzisz postęp, zauważ go i doceniaj, bez względu na to, jak jest on mały. Możesz świętować wykonanie pracy na wysokim poziomie przez uczniów, ale możesz również docenić to, że udało się im podzielić z rodzeństwem dostępem do komputera. Świętowanie i docenianie jest bardzo zachęcające.

Bez karania i obwiniania

Jeśli coś powoli idzie lub się nie udaje, daj temu czas. Kształtowanie nowych nawyków wymaga czasu. Nie obwiniaj uczniów ani siebie! Dla wszystkich jest to nowa sytuacja. Jeśli coś nie wychodzi, to można

zacząć od początku. Wszystko jest teraz nowe i pośpiech nie jest wskazany. Ważne, aby bazować na sukcesach, a nie porażkach. Jednym ze sposobów karania jest zawstydzanie, szczególnie teraz w kontakcie zdalnym trzeba tego unikać. Warto też odejść od oceniania przy pomocy stopni. W zdalnym nauczaniu (a może nie tylko tutaj) groźba złych ocen nie motywuje.

Interesująco

Planując zdalną pracę z uczniami, warto uwzględnić to, co uczniów interesuje. Możesz o to ich zapytać i w tym trudnym okresie zajmować się tym, co jest dla nich interesujące. Możesz dać im wybór, czego będą się uczyć. Lepiej skupić się na tym, co młodych ludzi interesuje, niż na siłę przerabiać program. Warto również informować uczniów, dlaczego się czegoś uczą. Jaki jest cel i jak to im się przyda w życiu. Dobrym sposobem jest zadawanie uczniom tak zwanych pytań kluczowych, na które uczniowie chcieliby uzyskać odpowiedź i tak konstruować lekcję, aby sami doszli do odpowiedzi.

Inspiracja artykułem Larry Ferlazzo: http://blogs.edweek.org/teachers/classroom_qa_with_larry_ferlazzo/2020/04/five_ways_to_boost_student_participation_in_remote_learning.html (dostęp: 27 IV 2020).

Źródło: www.osswiata.pl

Słowa kluczowe: dobre nauczanie i uczenie się, docenienie ucznia, ocenianie, praca domowa, samodzielność uczniów, zdalne nauczanie.

Danuta Sterna – matematyczka, autorka publikacji dla nauczycieli i materiałów metodycznych, trenerka programu *Szkoła Ucząca Się*, kierowniczka Akademii SUS, prowadzącej szkolenia dla nauczycieli, autorka książki *Ocenianie kształtujące w praktyce*.

Zostawić po sobie ślad...

Beata Ciepły
Marta Janeczek

Szkoła to ludzie, miejsca i okazje do rozwoju. Szkoła to skuteczne nauczanie, ale także – a może przede wszystkim – kształtowanie postaw społecznie pożądanых. Wychowywanie dzieci i młodzieży na ludzi świadomych, odpowiedzialnych, wrażliwych i zaangażowanych to wyzwanie dla nauczycieli i edukatorów. Wszystko jednak zaczyna się w rodzinie...

Musicie zachować w pamięci dla przyszłych pokoleń prawdę o bitwie o Monte Cassino, prawdę o naszym poświęceniu, o konaniu naszych kolegów, o desperacji, z jaką pokonywaliśmy terenowe przeszkody w morderczym ogniu nieprzyjaciela. To wszystko tkwi głęboko w naszych sercach, ale chcemy mieć pewność, że gdy ostatni z nas opuści ziemski padół, pozostaną następcy, którzy będą o tym pamiętać, że nawiedzą groby naszych kolegów i złożą Im hołd. (...) Liczymy, że okruciny tych wspomnień przekażecie kiedyś Waszym dzieciom i ciągłość tradycji zostanie zachowana¹ – tak brzmią słowa apelu skierowanego do młodych w 75. rocznicę bitwy o Monte Cassino, słowa odczytane podczas uroczystości we Włoszech przez ppłk. Wojciecha Narębskiego, weterana II wojny światowej, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego,

społecznika wiernego harcerskiemu przyrzeczeniu, jakie złożył w 1937 roku, będąc uczniem Gimnazjum im. króla Zygmunta Augusta i harcerzem legendarnej dziś Błękitnej Jedyńki w Wilnie.

Polecenie zachowania pamięci o minionych wydarzeniach może wydać jedynie ten, kto sam swym życiem świadczy o wierności wobec zasad ważnych dla społeczeństwa solidarnego i opartego na prawdzie, kto praktykuje pamięć o przeszłości, buduje poczucie wspólnoty. Zatem należy zwrócić uwagę na fakt, że z odezwą do młodych zwraca się człowiek uhonorowany przez Instytut Pamięci Narodowej nagrodą Świadek Historii, żołnierz i uczonek, który mówi o sobie: „Moją maksymą życiową jest »Zostawić po sobie ślad«. Chodzi mi o to, by moje życie miało sens, abym coś mądrego i wartościowego po sobie zostawił²”.

Wojciech Narębski jako przedstawiciel pokolenia, które przemierzyło wraz

z armią gen. Władysława Andersa Szlak Nadziei z Buzułuku do Monte Cassino, przekazuje następcom kopię proporca 12. Pułku Ułanów Podolskich. Czyni to z nadzieją i troską, by ofiara wielu patriotów nie została zapomniana. Co zrobimy z tym dziedzictwem, zależy wyłącznie od nas.

Warto więc postawić pytanie, w jaki sposób ukierunkować proces wychowawczy na wartości. Jakimi metodami rozwijać postawy obywatelskie, patriotyczne i społeczne, wzmacniać poczucie tożsamości narodowej, przywiązanie do tradycji i pamięć o przeszłych pokoleniach? Odpowiedź na te pytania pozwoli podjąć apel kombatanów.

Budowanie mostów

Nauczanie systemowe, szkolne, adresowane do dzieci i młodzieży zostało włączone w szereg procesów kulturowych, co sprawiło, że szkoła przestała być jedynym źródłem wiedzy dla uczniów. Oferty kulturowo-oświatowe przygotowane przez pracowników działów edukacji kin, teatrów, muzeów, domów kultury, fundacji bądź stowarzyszeń stały się dopełnieniem propozycji szkoły. Ośrodki stworzyły wysokiej klasy system nauczania pozaszkolnego i stanowią dziś alternatywną przestrzeń edukacyjną z atrakcyjnym programem dydaktycznym.

Warto więc, by nauczyciele i edukatorzy połączyli siły i wspólnie realizowali projekty, które zakładają zachowanie tego, co najbliższe, co łączy uczestników z dziedzictwem regionu, osadza w kontekście historycznym i geograficznym, w efekcie może zaowocować poczuciem własnej tożsamości, zaangażowaniem w sprawy codzienne i odpowiedzialnością za przyszłość.

Płk prof. Wojciech Narębski, fot. B. Ciepły

Pocztówka, fot. B. Cieplý

Domy kultury

Dobrym przykładem współdziałania jest krakowski projekt „Młodzież Pamięta”³ realizowany w czasie obchodów świąt narodowych, czyli rocznic uchwalenia Konstytucji 3 maja i Święta Niepodległości. Podczas uroczystości jubileuszowych ulicami miasta przejeżdża Tramwaj Patriotyczny, w którym mieszkańcy i turyści wspólnie z młodzieżą śpiewają polskie pieśni patriotyczne. Dzięki aktywności młodzieży tworzy się klimat świąt.

Podobnie trudno oszacować wkład młodych Strażników Pamięci opiekujących się miejscami pamięci oraz upowszechniających wśród uczniów i mieszkańców miasta informacje na temat patronów ulic. Realizacja odbywa się w ścisłym porozumieniu szkół z radami krakowskich dzielnic, co umacnia proces integracji w obrębie najbliższych ojczyzn. Wzmocnieniu tego procesu służą także wydawane w ramach projektu *Śpiewniki polskich pieśni patriotycznych*, zawierające oprócz popularnych utworów specjalne wkładki tematyczne poświęcone przeszłości danej dzielnicy.

Stowarzyszenia i fundacje

Wiele organizacji pozarządowych jako swój cel statutowy określa podtrzymywanie i upowszechnianie tradycji

mogą motywować do dalszej aktywności poznawczej, a ponadto wyzwalają dociekliwość językową. Pamiętajmy o tym, że język narodowy to także nasze dobro kultury.

Rokrocznie ogłaszane przez Sejm RP jubileusze i rocznice, a także cykliczne wydarzenia stają się okazją do organizacji turniejów. W jubileuszowym roku 2018 niejednokrotnie nauczyciele inspirowali swoich podopiecznych do udziału w konkursach, projektach czy akcjach edukacyjnych. Uczniowie potrzebują informacji zwrotnej na temat efektów swojej pracy, zatem konkursy wyzwalające refleksje na temat dziedzictwa pokoleń czy motywujące do poszukiwań historyczno-kulturowych spełniają swoją rolę. I tak włączając się w obchody 100-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości w Krakowie i Małopolsce, Stowarzyszenie Polonistów zorganizowało konkurs promujący postawy aktywne w obszarze kultury i życia obywatelskiego. Zadaniem uczestników było samodzielne zredagowanie wypowiedzi pisemnej albo przygotowanie jednego lub kilku zdjęć z komentarzem – wszystkie prace inspirowane słowami „Gdy pytasz mnie, czym Ojczyzna jest – odpowiem”⁵. Uroczysta gala laureatów odbyła się w wyjątkowym miejscu – Sali Obrad Urzędu Miasta Krakowa – w czasie konferencji pt. *Kształtowanie postaw obywatelskich dzieci i młodzieży. Edukacja ku przyszłości*⁶.

narodowej, pielęgnowanie polskości oraz wsparcie rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej. Oferują inspirujące aktywności. Waleorem takich projektów jest ich międzysektorowy charakter oraz różnorodne formy i międzyprzedmiotowe wyzwania dla uczniów. Wiele środowisk szkolnych zna organizowane od 2013 roku Dyktando Niepodległościowe⁴. Tę tradycyjną formę szlachetnej rywalizacji w poprawnym pisaniu tekstów „po polsku o historii” przeciwczyło już ponad 60 tysięcy uczniów. Uczestnicy słyszą kilkakrotnie w czasie dyktanda o wydarzeniach, postaciach, które

Gala Dyktanda Niepodległościowego, Kraków 2019, fot. B. Cieplý

Muzea

Szczególnie interesujący pakiet profesjonalnie opracowanych zajęć oferują muzea, stając się aktywnymi centrami kształcenia i rozwijania kompetencji kulturowych i kreatywnych. Kursy dla nauczycieli zaznajamiają uczestników z tematyką wystaw, pozwalają szkolnemu wychowawcy zostać specjalistą wprowadzającym swych podopiecznych w świat sztuki, nauki i techniki dzięki odpowiedniej narracji. Edukatorzy muzealni towarzyszą grupie dzieci czy młodzieży podczas zwiedzania ekspozycji proponując zadania interakcyjne, wykorzystując karty pracy, elementy dramy albo urządzenia technologiczne. Taki polisensoryczny sposób poznawania świata to doskonała zabawa motywująca uczniów do samodzielnego pokonywania trudności i utrwalania zdobytej wiedzy.

Na uwagę zasługuje „Eskadrylla Niepodległej Rzeczypospolitej” – szeroko zakrojony projekt mający na celu wspieranie dzieci i młodzieży w odkrywaniu uniwersalnych wartości, jakimi są prawda, dobro i piękno oraz obudzenie refleksji nad dziejami ojczyzny. Uroczystość ku czci wyzwolicieli Krakowa z 1918 roku od wielu lat w Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie skupia liczną grupę miłośników historii i tradycji, a uczniowie, animatorzy wpisanych w święto propozycji edukacyjnych, czują się spadkobiercami minionych pokoleń. Punktem kulminacyjnym „Eskadrylli Niepodległej Rzeczypospolitej” jest międzyszkolny konkurs pieśni patriotycznych łączący miłośników sztuki. Laureaci dotychczasowych edycji, pragnąc uczcić honorowego gościa obchodów święta niepodległości, Wojciecha Narębskiego, przygotowali płytę z nagraniami ważnych dla niego utworów muzycznych. Są wśród nich piosenki żołnierskie, tworzone podczas wojennych wydarzeń, jak również kompozycje współczesne, dające wyraz podziwu wobec niezłomności polskich bohaterów.

Natomiast „Mamy Niepodległą!” to ogólnopolska akcja społeczna, organizowana przez Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku, polegająca na wysyłaniu bezpłatnych kartek z okazji Narodowego Święta Niepodległości. Akcja jest skierowana do

wszystkich – namawia się do radosnego świętowania uwalniającego pozytywne emocje od Bałtyku po Tatry. Każda z edycji to promocja nowoczesnego patriotyzmu, integracja społeczności lokalnej, to ponad milion wysłanych życzeń i uśmiechów na twarzach odbiorców.

Wolontariat szkolny

Najbardziej ambitnym zadaniem edukatorów planujących pracę z wolontariuszami jest tworzenie okazji do wyszukiwania autorytetów i budowania świata wartości młodych uczestników akcji, co da szansę kształtowania u nich postaw prospołecznych. Aktywnemu uczestnictwu uczniów w życiu społecznym może sprzyjać dobrze napisany program Szkolnego Koła Wolontariatu. Warto zadbać o to, by był w naturalny sposób osadzony w tradycji regionu, nawiązywał do doświadczeń międzypokoleniowych i osobistych, a także dawał możliwość rozwoju kompetencji nie tylko obywatelskich, ale i kulturowych. Takie założenie wynika z przeświadczenia, że w koncepcji pracy szkoły wychowanie i kształcenie powinny stanowić integralną całość.

Warto skorzystać ze sprawdzonych i dobrze opracowanych propozycji, choćby Projektu Bohaterskiej Wyobraźni, międzynarodowego programu edukacyjnego autorstwa Philipa G. Zimbardo, słynnego profesora Uniwersytetu Stanforda, psychologa społecznego, badacza dobra i zła. HIP to projekt stworzony z myślą o tym, aby na bazie najnowszych osiągnięć psychologii społecznej dokonywać zmiany społecznej, czyli szerzyć wśród młodych ludzi ideę bohaterskiej wyobraźni, a zatem wyobraźni, która pozwala człowiekowi podejmować nieprzeciętne działania chroniące dobro, zdrowie i bezpieczeństwo innych ludzi oraz swoje własne. Dzięki nowoczesnym metodom można budować i kształtować postawy młodzieży pozwalające dostrzegać niesprzyjające zjawiska społeczne i podejmować natychmiastowe działania w celu ich ograniczania – wspierać bezpieczne bohaterskie akcje, cywilną odwagę i zdolność współodczuwania.

Ku przyszłości

Obecnie wszyscy mamy świadomość, że nasze rodziny, szkoły – nasz świat po pandemii będą inne. Osobowa odpowiedzialność, zwyczajne ludzkie pomaganie obcym w potrzebie stają się dzisiaj normą społeczną powszechnie promowaną. Każdy czas ma swoje wyzwania. Nasz Szanowny Jubilat Wojciech Narębski nie planował dla siebie niebezpiecznej jazdy z transportami amunicji po zboczach włoskich wzgórz, on po prostu od najmłodszych lat słyszał, co ważne i robił, co trzeba... Może warto słuchać apelu „przeszłość – przyszłości”.

Słowa kluczowe: wychowanie, postawy obywatelskie i patriotyczne.

Przypisy:

¹ *Apel do młodych* odczytany przez ppłk. prof. Wojciecha Narębskiego 18 maja 2019 roku podczas uroczystości we Włoszech.

² W. Narębski, A. Kobos, *Zostawić po sobie ślad...*, [w:] *Po drogach uczonych*, t. 3, Kraków 2008, s. 536.

³ Pomysłodawcą i koordynatorem projektu jest Mariusz Cupiał.

⁴ Organizatorem Dyktanda Niepodległościowego jest Stowarzyszenie Polonistów i Fundacja „Zawsze Warto”.

⁵ M. Grechuta, *Ojczyzna*.

⁶ Patronem medialnym konferencji był „Hejnał Oświatowy”.

Beata Ciepły – polonistka, absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego, terapeutka, trenerka edukacji HIP, aktywna członkini Stowarzyszenia Polonistów, laureatka IX edycji regionalnego konkursu MCDN „Kreatywny Nauczyciel” oraz IV edycji małopolskiego konkursu „Nauczyciel z Pasją”, koordynatorka krakowskiego projektu „Eskadrylla Niepodległej Rzeczypospolitej”, niestrudzona poszukiwaczka dobra, prawdy i piękna.

Marta Janeczek – polonistka i psycholog, trenerka w ośrodkach doskonalenia nauczycieli. Współpracuje z organizacjami pozarządowymi; aktywna członkini Stowarzyszenia Polonistów.

Szkolna inscenizacja Bitwy Warszawskiej 1920 roku

dr Renata Zawistowska

**„(...) Nad Wkrą strzały, a znad Wieprza
Polski bagnet błysnął.
Zapamiętaj, bolszewiku,
Co to Cud nad Wisłą!..”
(Rok 1920 – autor nieznany).**

21 listopada 2019 roku w Zespole Szkół Ogólnokształcących Mistrzostwa Sportowego im. Mikołaja Kopernika w Krakowie odbyło się niekonwencjonalne wydarzenie edukacyjne i szkoleniowe, wprowadzające w problematykę upamiętnienia, przypadającej w tym roku 100. rocznicy zakończonej polskim zwycięstwem – Bitwy Warszawskiej. Bitwy stoczonej w ramach wojny polsko-bolszewickiej, trwającej w latach 1918–1921. Wysoką rangę temu, kolejnemu już, projektowi realizowanemu w ZSOMS, w ramach edukacji patriotycznej i obywatelskiej nadało Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli. MCDN bowiem objęło wydarzenie swoim patronatem i w oparciu o nie zorganizowało seminarium dla nauczycieli.

W pierwszej części wydarzenia jego uczestnicy wysłuchali wykładu dr. Pawła Naleźniaka, przedstawiciela Instytutu Pamięci Narodowej, a w drugiej obejrzeni poświęconą tej problematyce dwugodziną inscenizację historyczną, zrealizowaną w formie spektaklu teatralnego. W części trzeciej wystąpiła dr Renata Zawistowska, a także zaproszeni goście. Po ich referatach odbyła się dyskusja.

Z inicjatywy MCDN całość wydarzenia miała charakter zajęć szkoleniowych, w ramach dobrej praktyki pedagogicznej, dla kilkudziesięciu nauczycieli przybyłych z całego województwa małopolskiego. W wydarzeniu, obok dyrekcji ZSOMS, przedstawicieli Kuratorium Oświaty w Krakowie,

Fot. R. Zawistowska

dyrekcji MCDN, redakcji „Hejnału Oświatowego” i kilkudziesięciu nauczycieli uczestniczyli zaproszeni goście ze współpracujących ze szkołą organizacji kombatanckich.

W gronie szacownych i wyjątkowych gości obecni byli: kapitan Alicja Samborska (przewodnicząca Zarządu Głównego Związku Żołnierzy Armii Krajowej), podpułkownik Włodzimierz Wowa-Brodecki (prezes 27. Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK – Środowisko Wołyńskie w Krakowie), major Krystian Waksmundzki (Komendant Naczelny Związku Legionistów Polskich), Mirosława Skulska (harcerka z Wołynia w okresie II wojny światowej), Roman Heil (członek Krakowskiego Oddziału Szarych Szeregów, syn Edwarda Heila – komendanta Krakowskiego Oddziału Szarych Szeregów, zastępcy szefa Biura

Informacji i Propagandy Armii Krajowej, rozstrzelanego przez Niemców 27 maja 1944 roku w Krakowie). W spotkaniu brał też udział Tomasz Jamróz-Piłsudski, członek rodziny Marszałka.

Drugą, a zarazem główną część spotkania wypełniła trwająca dwie godziny inscenizacja historyczna w formie spektaklu teatralnego przygotowana przez grupę nauczycieli z ZSOMS pod kierunkiem dr Renaty Zawistowskiej, autorki scenariusza i reżysera projektu. Realizacja projektu nie byłaby możliwa bez aktywnego, zaangażowanego w jego przygotowanie udziału wielu osób. Tradycyjnie już wyjątkowa rola Kazimierzy Górawskiej-Namaczyńskiej polegała na przygotowaniu oprawy muzycznej inscenizacji (występu chóru i pojedynczych solistów) oraz tanecznej, poświęconej

tańcom narodowym (poloneza i krakowiaka). Za wykonanie dekoracji, mającej również wielkie znaczenie dla sukcesu projektu, odpowiadały Agnieszka Nowak i Joanna Zadęcka, natomiast przygotowanie przez uczniów ich ról i kostiumów należało m.in. do Sabiny Kulas i Agnieszki Arczyńskiej. Oprawę techniczną przygotował i czuwał nad jej funkcjonowaniem Dariusz Szmigielski. Wielu nauczycieli obok uczniów wystąpiło jako aktorzy, wcielając się w postacie historyczne. Mariusz Łyszkowski, nauczyciel języka angielskiego, podobnie jak we wcześniejszych inscenizacjach, z dużym powodzeniem wcielił się w postać Marszałka Józefa Piłsudskiego. Tradycyjnie też, podobnie jak w poprzednich projektach, w inscenizacji uczestniczył ksiądz Krzysztof Gil, tym razem wcielając się w postać biskupa polowego Stanisława Galla.

Uczestnicy wydarzenia nie kryli zachwytu nad obejrzaną inscenizacją. Po spektaklu wysłuchali wykładu dr Renaty Zawistowskiej, która w swoim wystąpieniu opisała treści historyczne ukazane w przedstawieniu. Referentka zwróciła uwagę na stronę metodyczną oraz cele edukacyjne i patriotyczne zarówno tego projektu, jak i ubiegłych wydarzeń. Zaznaczyła, że zasłużony dla polskiego sportu Zespół Szkół Mistrzostwa Sportowego w Krakowie jest właściwym miejscem propagowania patriotyzmu, bo ma on w tej szkole konkretny wymiar i konkretne postacie do naśladowania. Przedstawiła, jak rodzą się pomysły kolejnych inscenizacji, zwracając uwagę, że pomocna staje

Fot. S. Kopeć/MCDN

się własna praca naukowo-badawcza. Uświadomiła uczestników, że scenariusz inscenizacji nie powstaje z dnia na dzień, ponieważ przygotowania do niego trwają zazwyczaj przez znaczną część wakacji. Nawiązawszy do spektaklu, scharakteryzowała układ zaprezentowanych w nim scen oraz treści merytorycznych i postaci historycznych, które zostały w nim zawarte.

Uczniowie i nauczyciele, zanim wystąpią na scenie w roli danych postaci historycznych, mają za zadanie gruntownie poznać swoich bohaterów na podstawie ich życiorysów i dokonań. W ten sposób jest im znacznie łatwiej wystąpić przed szeroką publicznością, przezwyciężyć tremę i nabrać przekonania, że to, co robią, przynosi pożytek nie tylko społeczności szkolnej, ale także wpływa na promocję szkoły w środowisku krakowskim.

W poznawaniu historii Polski liczy się nie tylko znajomość faktów i pojęć. Każda inscenizacja szkolna daje uczniom możliwość poznania wybranej epoki historycznej także poprzez odpowiedni dobór kostiumów, naukę charakterystycznych zwrotów językowych, repertuaru pieśni i tańców patriotycznych. Zabierający głos szanowni goście samą swoją obecnością, a także treścią swoich wystąpień zaświadczyli, jak ważny dla każdego pokolenia Polaków jest patriotyzm. Ożywiona dyskusja, która wywiązała się w końcowej części spotkania, trwała jeszcze długo po oficjalnym jego zakończeniu.

Słowa kluczowe: Bitwa Warszawska 1920 roku, inscenizacja historyczna, patriotyzm w szkole sportowej.

Fot. S. Kopeć/MCDN

Renata Zawistowska – doktor nauk humanistycznych w zakresie najnowszej historii powszechnej i magister politologii (specjalność: stosunki międzynarodowe). Nauczyciel historii i wiedzy o społeczeństwie w Zespole Szkół Ogólnokształcących Mistrzostwa Sportowego w Krakowie. Współpracuje z Katedrą Edukacji Historycznej Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, w zakresie kształcenia dydaktycznego studentów. Jest autorką książek, artykułów naukowych i recenzji opracowań polskich i zagranicznych z historii najnowszej Europy Środkowej.

W stronę odzyskiwania dziedzictwa pedagogicznego

dr hab. Małgorzata Kaliszewska, prof. UJK

Recenzja: *Dziedzictwo idei i pęknięcia międzypokoleniowe w pedagogice polskiej. Wprowadzenie do problemu*, red. L. Witkowski, Toruń 2019, s. 275.

Jubileuszowy X Zjazd Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, który miał miejsce w Warszawie we wrześniu 2019 roku¹, był okazją do wielu spotkań, debat i sympozjów. Jedno z takich Sympozjów Specjalnych zainicjowane zostało przez Lecha Witkowskiego. Obejmowało ono dyskusje na temat: *Dziedzictwo idei i dramat losów czołowych postaci pedagogiki polskiej w XX w.: historia, analiza i krytyka więzi i pęknięć międzypokoleniowych*.

Głosy uczestników spotkania zostały opublikowane przed Zjazdem w starannie wydanej książce² i były przedmiotem kolejnych dyskusji podczas jego trwania. Ich tematyka może okazać się interesująca dla nauczycieli, dotyczy bowiem refleksji nad przeszłością i przywracaniem pamięci oraz dorobku wybitnych postaci czasów międzywojennych, wykluczonych dotąd z głównego nurtu pedagogiki z przyczyn politycznych, zapomnianych lub niedocenionych obecnie, trzydzieści lat po transformacji ustrojowej. Jest to zadanie na wiele lat, ale ważne jest, by je skutecznie podjąć. Pewne działania czynili przez lata sam Witkowski oraz szereg innych badaczy, ale działano w rozproszeniu i bez należytego wsparcia. Dlatego ważne jest, by wykrystalizował się projekt podejmujący tę kwestię całościowo, z należyтым przygotowaniem metodologicznym i właśnie rekomendowana książka jest przyczynkiem do projektu. Wiodące w niej kategorie to archiwum, pokolenie, dwoistość, margines znane z wcześniejszych prac L. Witkowskiego.

We wstępie L. Witkowski pisze o tym, co i jak pozostaje żywe w polskiej pedagogice. Teza brzmi: „Historia idei polskiej pedagogiki w XX wieku zasługuje na znacznie głębsze poznanie i szersze uznanie w polskiej humanistyce i naukach społecznych, niż się wydaje także samym

pedagogom, nie mówiąc o przedstawicielach innych dyscyplin”³. Należy bowiem otworzyć drogę „do programowania szans na ewentualną zmianę systemową stylu tradycji i współczesności, historii i teorii pokoleniowości i indywidualnych dokonań oraz ich odczytań”⁴.

Pierwsza część książki poświęcona jest kategorii pokolenia. Wpierw Witkowski przedstawia własne badania nad usytuowaniem kolejnych pokoleń w polskiej pedagogice powojennej i relacjami między nimi, a następnie Łukasz Michalski⁵ analizuje granice stosowania pojęcia *pokolenie*. Ostatnią część wypowiedzi autor poświęcił idei archiwum myśli pedagogicznej na tle historycznym. Stwierdza, że „dopiero zaistnienie w jednym powszechnie dostępnym miejscu zestawu tekstów jakiegoś autora oddziaływać może na wyobrażenia o merytorycznej skali i jakości dorobku”⁶ oraz stawia na koniec szereg interesujących tez i postulatów wokół myślenia o takim archiwum.

Druga część książki dotyczy rewitalizacji, wspólnoty i ciągłości jako zadań rozwojowych, a złożyły się na nią wypowiedzi trojga autorów. Krzysztof Maliszewski⁷ pisze o pedagogice jako filozofii stosowanej, analizując poglądy Sergiusza Hessena na wspomniany temat. Ewa Marynowicz-Hetka⁸ podziela pogląd Witkowskiego o niejednorodności dziedzictwa pedagogiki społecznej i relacjonuje własny projekt badawczy nad spuścizną Heleny Radlińskiej. „Interesuje nas, jak tworzyło się pokolenie historyczne wokół niej, na czym polegał ten fenomen, co łączyło ludzi wokół idei i osoby, niezależnie od wieku, pozycji społecznej, przekonań, preferencji wartości”⁹.

Z kolei Zbigniew Kwieciński¹⁰ przypomina pierwszy Ogólnopolski Zjazd

Pedagogiczny w Rembertowie w 1993 roku i sformułowane wówczas przez siebie zalecenia dotyczące powrotu do podstaw, „powrotu do przerwanych nurtów rozwojowych pedagogiki polskiej”¹¹. Wspomina też inne okazje i działania, przygotowujące grunt do przywracania tradycji należnego miejsca. Podkreśla też i wylicza zasługi L. Witkowskiego dla pedagogiki oraz przypomina jego liczne publikacje¹².

Kolejne głosy dotyczą m.in. marginesu i dwoistości, ale współautorzy Michał i Wojciech Kruszelniccy¹³ skupili się głównie na polemicznym charakterze swojej wypowiedzi wobec uprzednich wypowiedzi Witkowskiego w różnych jego dziełach, uwikłanych, jak twierdzą, „w dialektykę uznania i jego braku”.

Natomiast Małgorzata Kaliszewska¹⁴ ukazała możliwości wyzyskiwania idei przełomu dwoistości w dydaktyce akademickiej w kontaktach ze studentami pedagogiki i pracy socjalnej. W następnej części książki Magdalena Archacka¹⁵ pisze o „pęknięciach” między praktyką, teorią a historią myśli pedagogicznej, podkreślając własną ocenę, iż mamy raczej do czynienia z rozziwem, rozłącznością, a wręcz izolacją między tymi obszarami.

Interesująca jest refleksja na temat wyzyskiwania rodzimego potencjału kulturowego wobec studentów spoza naszej wspólnoty. Czy nie będą się czuć wykluczeni? I odpowiada: „musimy wziąć pod uwagę, że nie staniemy się uczestnikami procesu melioracji w kulturze ani też inicjacji i przebudzenia, (...) nie da się tchnąć życia w idee, które nie zostaną przetworzone we wspólnym procesie nadawania znaczeń – także takich, które są dla nas obce i nieznane...”¹⁶. Z kolei Szymon Dąbrowski¹⁷ przedstawia w kontekście edukacji religijnej spory Józefa Tischnera

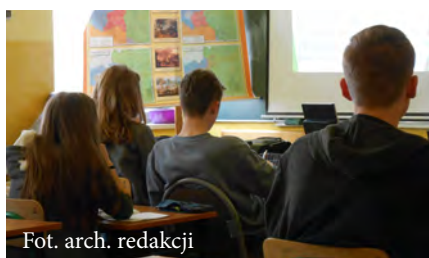
z polską tradycją tomistyczną. W artykule autor dał próbkę swojego warsztatu badawczego, co ma znaczenie w debatach nad przyszłym projektem badań. Natomiast Izabela Kamińska-Jatczak¹⁸ ukazała stan metodologicznych przygotowań do analizy pisarstwa Radlińskiej z czasów okupacji, autorka stawia ważne tezy oraz pytania metodologiczne interesujące dla wszystkich badaczy, którzy będą się zajmować analizami tekstów z przeszłości.

Ostatnia część publikacji to podsumowanie, wypełnione dwoma tekstami Witkowskiego. Pierwszy stanowi próbę otwarcia przestrzeni badań międzypokoleniowych w polskiej pedagogice¹⁹. To ważny głos, precyzujący istotę i powody zamiaru „nowych odczytań”, czynionych dziś „poza ramą narzuconą przez negatywną postpamięć”²⁰, nawiązujący do „pedagogiki ekologicznej” Z. Kwiecińskiego, składający do „podjęcia wysiłku rozumiejącego złożoności, paradoksalności, dwoistości nie ulegającego wyrokom skazującym na marginesy, jako pozbawione życia i prawa do przywrócenia nam... oddechu myśli”²¹.

Drugi tekst dotyczy nie tylko dorobku Bogdana Nawroczyńskiego²², ale też rocznicy I Zjazdu PTP i ówczesnych prognoz, zadań dla pedagogiki i postulatów Z. Kwiecińskiego powrotu do korzeni. Witkowski apeluje o podjęcie zintegrowanego wysiłku zespoleń „trzech członów zwykle dzielących środowiska na rozłączne, słabo komunikujące się ze sobą środowiska czy wymiary. (...) Oto bowiem historycy, teoretycy i praktycy zdają się być nie tylko wzajemnie niezainteresowani swoją pracą, przywiązani do »swoistości« swoich pól i poletek (...), ale nie są w stanie się od siebie wzajemnie uczyć i korzystać twórczo ze swojego dorobku (...)”²³. I dodaje: „I nie oglądajmy się na absurdał – biurokratyczne i barbarzyńskie – podziały na humanistów i badaczy społecznych. Pedagog nie może sobie na to pozwolić ani z perspektywy powagi akademickiej, ani wobec najważniejszych trosk kulturowych, ani w świetle dążeń i pragnień społecznego wspierania rozwoju przyszłych pokoleń”²⁴.

Zebrane w tomie teksty są rodzajem wielogłosu o różnym natężeniu i wątkach, ale też wspólnej idei. „Ta książka nie może być traktowana jako dająca gotowe odpowiedzi. Raczej swoją funkcję orientuje na poziomie zadawania pytań, uruchamiania długofalowego

wysiłku i co najwyżej ilustrowania wycinkowych rezultatów indywidualnie podejmowanych badań i nowych odczytań, pozbawionych dotąd koordynacji merytorycznej i środków realizacji”²⁵.

Fot. arch. redakcji

Dla nauczycieli-praktyków lektura rekomendowanej publikacji może stać się ożywczym impulsem, by mimo niesprzyjającej często codzienności sięgać do źródeł, czytać dzieła dawnych mistrzów-pedagogów (zwłaszcza że gromadzą je biblioteki pedagogiczne, odszukać je można ponadto w zasobach cyfrowych), poznawać ich sylwetki, by szukać swojego mistrza, osoby, której głos będzie współbrzmiał z potrzebami naszej nauczycielskiej duszy. Czego szczerze życzę.

Słowa kluczowe: przełom dwoistości, pokolenia, archiwum, Lech Witkowski.

Przypisy:

¹ <https://zjazd2019.pedagog.uw.edu.pl/index.php/program/symposium-specjalne> (dostęp: 31 I 2020).

² L. Witkowski (red.), *Dziedzictwo idei i pęknięcia międzypokoleniowe w pedagogice polskiej. Wprowadzenie do problemu*, Toruń 2019.

³ L. Witkowski, *Wstęp. Co i jak pozostaje żywe z tradycji polskiej pedagogiki?*, [w:] L. Witkowski (red.), *Dziedzictwo idei...*, dz. cyt., s. 23.

⁴ Tamże, s. 15.

⁵ Ł. Michalski, *Odprawa kohort, czyli granice stosowania pojęcia 'pokolenie' (w kontekście analiz dzieł polskiej myśli pedagogicznej i projektu jej archiwum)*, [w:] L. Witkowski (red.), *Dziedzictwo idei i pęknięcia międzypokoleniowe w pedagogice polskiej*, dz. cyt., s. 42–77.

⁶ Ł. Michalski, *Odprawa kohort...*, dz. cyt., s. 73.

⁷ K. Maliszewski, *Pedagogika jako filozofia stosowana. Głos w sprawie rewitalizacji formuły Sergiusza Hessena*, L. Witkowski (red.), *Dziedzictwo idei...*, dz. cyt., s. 81–105.

⁸ E. Marynowicz-Hetka, *Helena Radlińska i jej pokolenie historyczne*, L. Witkowski (red.), *Dziedzictwo idei i pęknięcia międzypokoleniowe w pedagogice polskiej*, dz. cyt., s. 106–122.

⁹ Tamże, s. 120.

¹⁰ Z. Kwieciński, *Przywrócona ciągłość. Nieodrobiona lekcja. Dwa przypadki*, [w:] L. Witkowski (red.), *Dziedzictwo idei...*, dz. cyt., s. 123–132.

¹¹ Tamże, s. 123.

¹² Tamże, s. 124.

¹³ M. Kruszelnicki, W. Kruszelnicki, *Afirmacja versus Reakcja Marginesu (Nowe uwagi do Lecha Witkowskiego)*, [w:] L. Witkowski (red.), *Dziedzictwo idei...*, dz. cyt., s. 135–159.

¹⁴ M. Kaliszewska, *Wyzyskiwanie w praktyce akademickiej impulsów „przełomu dwoistości”*, *Głos w dyskusji*, [w:] L. Witkowski (red.), *Dziedzictwo idei i pęknięcia międzypokoleniowe w pedagogice polskiej*, dz. cyt., s. 160–172.

¹⁵ M. Archacka, *O problemie „pęknięcia” między praktyką a teorią pedagogiczną (refleksje na marginesie)*, [w:] L. Witkowski (red.), *Dziedzictwo idei...*, dz. cyt., s. 175–186.

¹⁶ Tamże, s. 186.

¹⁷ S. Dąbrowski, *Józef Tischner a tradycja tomistyczna (w kontekście edukacji religijnej)*, [w:] L. Witkowski (red.), *Dziedzictwo idei...*, dz. cyt., s. 187–220.

¹⁸ I. Kamińska-Jatczak, „Nigdy nie pisałam tak wiele jak w dniach i bezsennych nocach tej epoki”. *Analiza działalności pisarskiej Heleny Radlińskiej w okresie okupacji*, L. Witkowski (red.), *Dziedzictwo idei...*, dz. cyt., s. 221–233.

¹⁹ L. Witkowski, *Pora na nowy „Oddech myśli”*, *Próba nowego otwarcia przestrzeni badań międzypokoleniowych w polskiej pedagogice*, [w:] L. Witkowski (red.), *Dziedzictwo idei i pęknięcia międzypokoleniowe w pedagogice polskiej*, dz. cyt., s. 237–243.

²⁰ Tamże, s. 242.

²¹ Tamże, s. 243.

²² L. Witkowski, *Bogdan Nawroczyński – „ojciec chrzestny” polskiej pedagogiki (przeciw niespożytkowaniu dorobku)*, [w:] L. Witkowski (red.), *Dziedzictwo idei...*, dz. cyt., s. 244–265.

²³ Tamże, s. 265.

²⁴ Tamże, s. 262.

²⁵ L. Witkowski, *Wstęp. Co i jak pozostaje żywe z tradycji polskiej pedagogiki?*, [w:] L. Witkowski (red.), *Dziedzictwo idei...*, dz. cyt., s. 15.

Dr hab. Małgorzata Kaliszewska – prof. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Członek Zespołu Redakcyjnego „Hejnału Oświatowego”.

Sieci współpracy i samokształcenia oraz inne formy wsparcia dedykowane pracy zdalnej

W związku z aktualnymi wyzwaniami stojącymi przed szkołami Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli przygotowało specjalną ofertę wspierającą nauczycieli i dyrektorów szkół w realizacji nauczania zdalnego z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość.

Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli uruchomiło warsztaty e-learningowe oraz sieci współpracy i samokształcenia dedykowane nauczycielom poszczególnych przedmiotów i poziomów edukacyjnych, których celem jest diagnozowanie i rozwiązywanie problemów związanych z organizacją nauczania zdalnego. Oferta będzie sukcesywnie rozbudowywana.

Oferta specjalna Ośrodka w Nowym Sączu:

- Bezpłatne zasoby i serwisy internetowe w zdalnym nauczaniu informatyki – II etap edukacyjny.
- Narzędzia do zdalnego nauczania historii – II etap edukacyjny.
- Narzędzia do zdalnego nauczania języka angielskiego – II i III etap edukacyjny.
- Przygotowanie lekcji nauczania zdalnego z wykorzystaniem darmowej aplikacji on-line. Grupa 1.
- Przygotowanie lekcji nauczania zdalnego z wykorzystaniem darmowej aplikacji on-line. Grupa 2.
- Jak przygotować się do postępowania egzaminacyjnego na stopień nauczyciela mianowanego?
- Zdalne nauczanie języka polskiego – metody i narzędzia.
- Praca doradczą wychowawcy oddziału z wykorzystaniem zasobów edukacyjnych on-line.
- Przygotowanie materiałów edukacyjnych do nauczania zdalnego. Grupa 1.
- Przygotowanie materiałów edukacyjnych do nauczania zdalnego. Grupa 2
- Fabryka pomysłów w wirtualnej bibliotece – sieć współpracy i samokształcenia nauczycieli bibliotekarzy.
- Warsztaty e-learningowe: Jak realizować podstawę programową z informatyki w szkole ponadpodstawowej?

Oferta specjalna Ośrodka w Krakowie:

- Religia bez ograniczeń – jak uczyć zdalnie?
- Jak nauczać zdalnie? – sieć nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. Grupa 1.
- Jak nauczać zdalnie? – sieć nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. Grupa 2.
- Angielski na start!
- Lekcje matematyki w wersji online. Grupa 1 i 2.
- Lekcje matematyki w wersji online. Grupa 3.
- Sieć współpracy i samokształcenia doradców zawodowych.
- Sieć współpracy i samokształcenia nauczycieli języka polskiego – szkoły podstawowe.
- Sieć współpracy i samokształcenia nauczycieli języka polskiego – szkoły ponadpodstawowe.
- Jak uzyskać stopień nauczyciela dyplomowanego?
- Przygotowanie lekcji nauczania zdalnego z biologii w szkole podstawowej.
- Zdalna pomoc psychologiczno-pedagogiczna. Grupa 1.
- Zdalna pomoc psychologiczno-pedagogiczna. Grupa 2.
- Zdalna pomoc psychologiczno-pedagogiczna. Grupa 3.
- Sieć współpracy i samokształcenia nauczycieli wychowania do życia w rodzinie.
- Jak uczyć muzyki zdalnie? Sieć współpracy online nauczycieli muzyki.
- Wirtualna historia w szkole podstawowej.

Oferta specjalna Ośrodka w Tarnowie:

- Jak uczyć zdalnie historii?
- Ruszmy z posad geografii w szkole.
- Jak uczyć zdalnie języka obcego?
- Sieć nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej – jak nauczać zdalnie?

- Nauczyciel wspomagający – niezbędne wsparcie w rozwoju dziecka z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego.
- Bank pomysłów na WF on-line.
- Jak nauczać zdalnie matematyki?
- Wychowanie fizyczne z pomysłem.
- Zawodowcy na starcie do edukacji on-line.
- Jak radzić sobie z opracowywaniem propozycji zajęć on-line w przedszkolu?
- Dydaktyka katechezy w czasach zdalnego kształcenia.

Oferta specjalna Ośrodka w Oświęcimiu:

- Jak zdalnie uczyć języka polskiego?
- Jak zdalnie uczyć przedmiotów zawodowych?
- Jak zdalnie uczyć wiedzy o społeczeństwie?
- Jak zdalnie uczyć historii?
- Doradztwo zawodowe – spoglądamy w przyszłość.
- Jak zdalnie uczyć matematyki?
- Jak przygotować się do postępowania kwalifikacyjnego na stopień nauczyciela kontraktowego?
- Przygotowanie materiałów edukacyjnych do nauczania zdalnego.
- Pedagog, psycholog – on-line.
- Przygotowanie lekcji w nauczaniu zdalnym z wykorzystaniem darmowej aplikacji on-line.

Celem zorganizowanych form wsparcia jest wymiana doświadczeń i praktycznych rozwiązań związanych z koniecznością organizacji nauczania zdalnego ze szczególnym uwzględnieniem narzędzi TIK. Ostatecznym rezultatem pracy sieci będzie stworzenie dostępnego repozytorium, zawierającego bazę rozwiązań oraz narzędzi przydatnych do pracy zdalnej. O kolejnych propozycjach wsparcia edukacji zdalnej będziemy informować na bieżąco. Zapraszamy na stronę: www.mcdn.edu.pl

Szkolenia zespołów nauczycieli w oparciu o aplikację MS Teams

Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli, odpowiadając na oczekiwania szkół i placówek oświatowych, w związku z zaistniałą sytuacją epidemiczną i wprowadzonymi nowymi przepisami prawnymi, opracowało ofertę szkoleń zespołów nauczycieli dotyczącą różnych aspektów edukacji zdalnej.

Termin realizacji szkoleń:

18.05.2020 – 30.06.2020 roku.

Tematyka szkoleń:

- Uczeń sprawcą swojej wiedzy – metody pracy w edukacji zdalnej.
- Rozbudzanie u uczniów aktywności i współpracy podczas nauki zdalnej – realizacja projektów przedmiotowych.
- Czynniki wspierające motywację uczniów do nauki zdalnej a działania nauczyciela – rola oceniania i informacji zwrotnej.
- Projektowanie testów, quizów i materiałów interaktywnych na potrzeby edukacji zdalnej (treści do ustalenia ze szkołą: Genial.ly, Quizlet, Quizizz, Kahoot, Wordwall, Testportal, Google Forms).
- WebQuest – czyli sposób na metodę projektu w epoce zdalnego nauczania, tworzenie WebQuestu na przykładzie platformy Blogger.
- Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie – czas pandemii a przemoc w rodzinie.
- Współpraca w ramach sieci wsparciem nauczycieli w dobie pracy zdalnej.
- Uczeń z Zespołem Aspergera w edukacji zdalnej.
- Praca nauczyciela wspomagającego w edukacji on-line – rewalidacja, terapia i wsparcie uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych.
- STEAM-owe lekcje.
- Techniki negocjacyjne jako sztuka rozwiązywania trudnych sytuacji w szkole – jak to robić zdalnie (zasady

skutecznych negocjacji oraz sposobów obrony przed manipulacjami w trakcie prowadzonych negocjacji z rodzicami i uczniami).

Zgłoszenie formy doskonalenia dla zespołów nauczycieli następuje poprzez wypełnienie formularza „Karta zgłoszenia instytucji” w wersji papierowej, dostępnego na stronie MCDN, w zakładce „System Rezerwacji Szkoleń”. „Karta zgłoszenia instytucji” powinna być podpisana i przesłana w formie elektronicznej na adres:

bok.tarnow@mcdn.edu.pl
lub faksem: +48 14 688 88 11
oraz tradycyjną pocztą na adres:

Małopolskie Centrum Doskonalenia
Nauczycieli
Ośrodek w Tarnowie
ul. Nowy Świat 30
33-100 Tarnów

z dopiskiem
„Szkolenia zespołów nauczycieli”

Każdy uczestnik będący członkiem zespołu nauczycieli biorących udział w szkoleniu zobowiązany jest do indywidualnego wypełnienia elektronicznego formularza zgłoszenia na szkolenie, udostępnionego na stronie MCDN dyrektorowi placówki lub osobie odpowiedzialnej za organizację szkolenia. Rekrutacja członków zespołu nauczycieli odbywa się analogicznie jak dla uczestników indywidualnych.

Rys. D. Sterna

Zajęcia będą trwać 2–3 godziny dydaktyczne i odbywać się za pośrednictwem platformy MS Teams. Po zalogowaniu uczestnicy otrzymają link umożliwiający dostęp do MS Teams. Wymagania techniczne po stronie uczestnika to: mikrofon oraz głośniki i kamerka oraz łącze internetowe. Uczestnicy będą widzieli i słyszeli trenera, ale bez konieczności udostępniania swojego widoku z kamery.

Materiały pomocnicze do zajęć i prezentacje multimedialne będą przesyłane drogą mailową. Uczestnicy otrzymają zaświadczenia ukończenia formy doskonalenia. Koszt i szczegółowe warunki realizacji oferty zdalnej zostaną ustalone z dyrektorem szkoły zamawiającym szkolenie. Więcej informacji na stronie: www.mcdn.edu.pl

Serdecznie zapraszamy!

**Zapraszamy do korzystania z oferty edukacyjnej
Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli**
www.mcdn.edu.pl

**MAŁOPOLSKIE CENTRUM
DOSKONALENIA NAUCZYCIELI**

ul. Lubelska 23, 30-003 Kraków
tel. + 48 12 623 76 46, + 48 12 623 76 56; fax + 48 12 623 77 41
www.mcdn.edu.pl
e-mail: biuro@mcdn.edu.pl

MCDN Ośrodek w Krakowie

ul. Garbarska 1, 31-131 Kraków
tel. + 48 12 422 14 49, +48 12 422 86 13 w. 35; fax +48 12 422 30 26
www.krakow.mcdn.edu.pl
e-mail: bok.krakow@mcdn.edu.pl

BIURO OBSŁUGI KLIENA: tel.: +48 12 422 14 49; tel. kom. 513 042 381

MCDN Ośrodek w Nowym Sączu

ul. Jagiellońska 61, 33-300 Nowy Sącz
tel. +48 18 443 71 72, + 48 18 443 80 81 w. 23
tel./fax +48 18 443 71 72 w. 18
www.nowysacz.mcdn.edu.pl
e-mail: bok.nowysacz@mcdn.edu.pl

BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 18 443 71 72 w. 25; tel. kom. 513 042 386

MCDN Ośrodek w Oświęcimiu

ul. Bema 4, 32-600 Oświęcim
tel. +48 33 844 43 14; fax +48 33 844 42 93
www.oswiecim.mcdn.edu.pl
e-mail: bok.oswiecim@mcdn.edu.pl

BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 33 844 43 14 w. 33; tel. kom. 513 042 427

MCDN Ośrodek w Tarnowie

ul. Nowy Świat 30, 33-100 Tarnów
tel. +48 14 688 88 10, fax +48 14 688 88 11
www.tarnow.mcdn.edu.pl
e-mail: bok.tarnow@mcdn.edu.pl

BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 14 688 88 10 w. 118; tel. kom. 513 042 389

